

SLUTTRAPPORT:

Kartlegging av erfaringer med bruk av norsk med tegnstøtte (NMT) i kommunikasjonen med hørselshemmede barn

Anne Karin J. Abkhar
Randi Bakken

Forord

Prosjektet ” Kartlegging av erfaringer med bruk av norsk med tegnstøtte (NMT) i kommunikasjonen med hørselshemmede barn”, har vært gjennomført i perioden 2008 – 2009. Den økonomiske støtten prosjektgruppen har fått fra stiftelsen Helse og Rehabilitering har gjort det mulig å gjennomføre prosjektet.

Prosjektgruppen har ikke funnet noen dokumentasjon på at en lignende kartlegging har vært gjort på dette området når det gjelder gruppen hørselshemmede, og prosjektgruppen mente det kunne være svært interessant å få samlet inn data fra de som brukte denne kommunikasjonsformen til daglig.

Sluttrapporten henvender seg i første rekke til personer som arbeider med hørselshemmede, og som er opptatt av språk og kommunikasjonsformer for denne målgruppen. I tillegg til denne sluttrapporten, vil det bli skrevet og publisert en artikkel om dette prosjektet i løpet av 2010.

Prosjektgruppen vil takke alle informantene for at de tok seg tid i en travel hverdag til å svare på alle spørsmålene. En spesiell takk til de utvalgte informantene prosjektgruppen hadde samtaler med.

Takk til Hørselshemmedes Landsforbund (HLF) for at de stilte opp som medsøker til dette prosjektet, og for godt samarbeid og nyttige innspill gjennom hele prosjektperioden.

Anne Karin J. Abkhar
prosjektleder

Møller kompetansesenter
desember 2009

Sammendrag

Dette prosjektet har hatt som målsetting å kartlegge hvordan norsk med tegnstøtte (NMT) ble brukt i kommunikasjonen med hørselshemmede barn.

Det var svært interessant i denne sammenhengen å få innhentet erfaringene som det pedagogiske personalet har gjort seg med bruk av norsk med tegnstøtte (NMT) i kommunikasjonen med hørselshemmede barn i førskolealder og hørselshemmede elever på 1. -4. trinn i skolen.

Prosjektet har også hatt som delmål å innhente data når det gjelder erfaringer kursholdere i NMT har gjort seg.

Det ble sendt ut i alt 48 spørreskjema, og 28 utfylte spørreskjema kom i retur. Det var disse skjemaene som utgjorde datagrunnlaget for prosjektet. Prosjektet hadde en svarprosent på 58,33 %.

Informantene har svart samstemmig på at barna / elevene de arbeidet med hadde stor nytte av NMT som kommunikasjonsform. De har svart utfyllende på hvordan de har observert dette i sitt daglige arbeid med disse barna.

Informantene har også blant annet redegjort for hva som kunne være til hinder for at NMT ble brukt på den enkelte arbeidsplass. De har også gitt prosjektgruppen mange innspill med hensyn til hva slags kompetanseheving de ønsket seg når det gjaldt kurs i NMT.

Gjennom svarene fra informantene fikk prosjektgruppen en dokumentasjon på de antagelsene gruppen hadde på forhånd.

Det var imidlertid viktig å få fram mer eksplisitte kommentarer og skriftlige innspill fra de som brukte denne kommunikasjonsformen til daglig.

Prosjektgruppen har beskrevet forslag til nye kursmodeller som skal prøves ut i 2010.

Gruppen har foreslått et grunnkurs over 4 dager, med en mellomperiode på 2-3 måneder der kursdeltakerne arbeider med ulike oppgaver, for så å møtes igjen til et påbygningskurs over 3 dager. Disse kursmodellene kan gjennomføres på senteret eller lokalt.

Informantene har bidratt med meget verdifull informasjon, som har kommet til god nytte under utviklingen av de nye kursmodellene og når det gjelder hvilke informasjonstiltak senteret bør sette i verk med hensyn til informasjon om materiell.

Innholdet i – og oppbyggingen av kursmodellene som prosjektgruppen har foreslått, vil forhåpentligvis bidra til å øke kompetansen hos de fagpersonene som bruker norsk med tegnstøtte i sitt daglige arbeid, og således være med på å gjøre kommunikasjons - ”hverdagen” lettere for de barna / elevene som bruker NMT.

INNHold:

Forord

Sammendrag

Kapittel 1: Bakgrunn for prosjektet / målsetting

1.1	Bakgrunn	1
1.2	Presisering av begreper	1
1.2.1	Døve	2
1.2.2	Tunghørte	2
1.2.3	CI – opererte	2
1.2.4	Blandingsformer mellom norsk talespråk og bruk av tegn i kommunikasjonen	2
1.2.5	Norsk tegnspråk	4
1.2.6	Forskjellen mellom norsk tegnspråk (NTS) og norsk med tegnstøtte (NMT)	4
1.3	Målsetting med prosjektet	4
1.4	Prosjektorganisering	5

Kapittel 2: Prosjektgjennomføring / metode

2.1	Framgangsmåte	6
2.2	Prosjektfaser	7
2.3	Informanter	7

Kapittel 3: Resultater og resultatvurdering

3.1	Bakgrunnsopplysninger	9
3.2	Praktisk bruk av NMT	11
3.3	Kompetanseheving / materiell	17
3.4	Barn / elever / nettverk	24
3.5	Andre kommentarer og innspill	27
3.6	Samtaler med utvalgte informanter	30
3.7	Studiebesøk	35

Kapittel 4: Oppsummering / Konklusjon / Videre planer

4.1	Oppsummering / konklusjon	38
4.1.1	Videreutvikling av Møller kompetansesenters kurs-/ tjenestetilbud	40
4.1.2	Eksisterende kursmodeller / kurstilbud ved Møller kompetansesenter	40
4.1.3	Beskrivelse av kursmodell utviklet ved Nedre Gausen kompetansesenter	43
4.1.4	Forslag til ny kursmodell	44
4.1.5	Kursmodellen gjennomført lokalt	49
4.1.6	Kursmodellen videreutviklet til et ”Kursholderkurs”	49
4.1.7	Kursmodellen brukt til andre målgrupper	50
4.1.8	Utvikling / tilpasning av materiell til bruk i kursmodellen	50
4.1.9	Utprøving og evaluering av kursmodellen	50
4.1.10	Informasjonstiltak for å gjøre kjennskapet til materiell mer tilgjengelig	50
4.2	Videre planer	51

Referanser

Vedlegg

Kapittel 1: Bakgrunn for prosjektet / målsetting

1.1 Bakgrunn

Et forslag til dette prosjektet ble første gang lagt fram på et møte Møller kompetansesenter hadde med prosjekt koordinatør Steinar Birkeland fra Hørselshemmedes landsforbund (HLF) høsten 2006. Etter dette møtet startet så arbeidet med å utforme en prosjektsøknad til Stiftelsen Helse og Rehabilitering, med HLF som med søkerorganisasjon. Høsten 2007 fikk prosjektgruppen tildelt midler fra Stiftelsen Helse og rehabilitering, slik at prosjektet kunne starte opp i januar 2008.

Så vidt prosjektgruppen vet, var det ikke tidligere gjennomført noen undersøkelse her i landet, når det gjaldt å få samlet inn erfaringer med bruk av norsk med tegnstøtte i kommunikasjonen med hørselshemmede førskolebarn og elever på småskoletrinnet, 1.– 4. trinn.

Det var således viktig å få belyst hvordan norsk med tegnstøtte fungerte for denne målgruppen, og på hvilken måte denne kommunikasjonsformen bidro til språk - og kommunikasjonsutviklingen til disse barna.

Med tanke på videreutvikling og kvalitetssikring av tjenestetilbudet i norsk med tegnstøtte (NMT) som kompetansesenteret tilbyr, var det viktig å få satt dette ”i system” både hva gjelder målsetting, innhold, progresjon, omfang av opplæringen osv. Derfor er det, på bakgrunn av innhentede data fra informantgruppene, utarbeidet forslag til en ny kursmodell for dette tjenestetilbudet.

Utprøving av kursmodellen og dokumentasjon av erfaringene med denne, er å anse som et følgeprosjekt, jfr 2.2.beskrivelse av prosjektfasene.

1.2 Presisering av begreper

Det å ha en hørselshemming betegnes som et informasjons – og et kommunikasjons handikap. Det finnes ulike typer og grader av hørselshemming som krever ulike former for kompensatoriske tiltak, både av teknisk og kommunikasjonsmessig art.

Når det gjelder kompensatoriske tiltak av teknisk art, så er høreapparatene blitt stadig bedre opp gjennom årene etter hvert som den teknologiske utviklingen har gått framover, og mange hørselshemmede har fremdeles god nytte av disse.

Det er også blitt svært vanlig i de senere årene å operere inn et cochleaimplantat (CI) i det indre øret både hos barn og voksne.

En regner med at ca 8 av 10 barn med alvorlig hørselstap / døve barn får et dobbeltsidig implantat. Det opereres også ca 200 voksne pr år. Et CI består av elektroder som opereres inn i det indre øret. En prosessor omformer lyd til elektriske signaler som går via elektrodene til hørselsnerven. Den CI - opererte må så få trening i å tolke de lydsignalene han/hun hører gjennom sitt CI.

Når det gjelder den kommunikasjonsmessige siden, så er også hørselstapets type og grad avgjørende for hvilken kommunikasjonsform en velger å bruke. Kommunikasjon læres gjennom å kommunisere med andre, og språket / kommunikasjonsformen en velger å bruke, kan være avhengig av hvem man snakker med og hva man snakker om. En kan med andre ord velge å bruke ulike kommunikasjonsformer etter hva som er formålstjenlig der og da.

1.2.1 Døve er personer med så stort hørselstap at det hindrer oppfattelse av tale via hørselen. Hørselstapet kan ikke avhjelpes med tekniske hjelpemidler som høreapparat. Døve kommuniserer med tegnspråk, som vil være deres førstespråk, morsmål.

På Norges Døveforbunds nettsider, www.deafnet.no, beskrives døvhet slik: Døvhet kan betraktes på minst to ulike måter. En måte er den medisinske, der døvheten ses på som en fysisk mangel ved individet. En annen måte er den språklig/kulturelle, der fokuset er på fellesskapet døve i mellom.

1.2.2 Tunghørte er personer som har et hørselstap som er av en slik karakter at det ikke er til hinder for oppfattelse av talespråk, med eller uten hjelp av høreapparat. Hørselstapet er heller ikke til hinder for kontroll av talen. Tunghørte vil som regel også ha stor nytte av andre tekniske hjelpemidler i tilknytning til kommunikasjon.

1.2.3 CI - opererte personer får lydopplevelser som kan gi dem bedre muligheter for å oppfatte tale og utvikle tale. På Norges Døveforbunds nettsider, www.deafnet.no, påpekes det at CI – opererte også vil ha nytte av tegnspråk i hverdagen.

1.2.4 Blandingsformer mellom norsk talespråk og bruk av tegn i kommunikasjonen

Det har opp gjennom årene vært brukt ulike betegnelser på blandingsformene mellom norsk talespråk og bruk av tegn i kommunikasjonen. Mye tyder på at det er stor overlapping med hensyn til hva slags språkblandinger som omtales med de ulike betegnelse. Selve betegnelse ser ut til å ha ulike historiske opprinnelser og gir dermed ulike assosiasjoner.

I Statped's "Basiskunnskap hørsel", www.statped.no/moller, har professor Arnfinn Muruvik Vonen skrevet en artikkel som omhandler tospråklighet og blandingsformer.

I denne artikkelen beskriver han at når det er kommunikasjon på tvers av språk, oppstår ofte såkalte språkkontaktfenomener, blant annet kan man få ulike typer av blandingsfenomener mellom de to språkene.

Når kontakten er mellom et tegnspråk og et talespråk, er mulighetene for blandinger rent fysisk sett større enn ved kontakt mellom to talespråk, fordi det er teknisk mulig å kombinere elementer fra de to språkene samtidig, for eksempel at man snakker norsk samtidig som man bruker manuelle deler av et tegnspråklig uttrykk.

Professor Vonen skriver videre at det ikke er foretatt noen undersøkelser som kan slå fast om det er klare strukturelle lingvistiske forskjeller mellom de formene som omtales med de forskjellige betegnelse.

"Tegn – og – tale"

Dette brukes ofte som en fellesbetegnelse for spontant oppståtte blandingsformer av norsk talespråk og tegnspråk i kommunikasjonen mellom døve og hørende.

Det kan variere fra former som avviker relativt lite fra vanlig tegnspråk til former som avviker like lite fra vanlig talespråk.

”Tegn – til tale”

Dette begrepet blir av mange forbundet med spesialpedagogiske tiltak overfor hørende barn som av en eller annen grunn, utviklingshemming, motoriske vansker mfl., kan hjelpes i sin talespråklige utvikling ved at sentrale ord blir tydeliggjort ved hjelp av at man bruker den manuelle delen av et tegn som betyr det samme som ordet, mens man sier ordet.

”Tegnspråknorsk”

Dette begrepet blir av mange forbundet med den historiske tiden, spesielt på 1970 – tallet, da mange ønsket å ”forbedre” norsk tegnspråk slik at det skulle bli mer likt norsk. Dette var før norsk tegnspråk ble anerkjent som eget språk. Det ble oppfunnet nye tegn for ord som ikke direkte tilsvarte et eksisterende tegn, for bøyningssendelser, og til og med for ord som tilsvarte tegn, men der ”oppfinnerne” av tegnspråknorsk vurderte de eksisterende tegnene som upassende, ulogiske eller lignende.

”Tegn som støtte for munnavlesning” – ”TSS”

Dette begrepet har sin historiske opprinnelse fra Sverige, ”Tecken som stöd”, og forbindes først og fremst med en kommunikasjonsform som mange døvblitte bruker, dvs talespråk med tegn som støtte for avlesning av de viktigste ordene i setningen.

I den senere tid har betegnelsen også blitt brukt i offentlige dokumenter om språklig opplæring av barn, spesielt i forbindelse med cochleaimplantant, uten at det nødvendigvis framkommer at betegnelsen opprinnelig har vært brukt, og fortsatt brukes, om en kommunikasjonsform som brukes av voksne mennesker som har høy kompetanse i talespråket i utgangspunktet, men som på grunn av hørselstap trenger støtte til å avlese det.

”Norsk med tegnstøtte (NMT)

Dette ble lansert som et begrep på begynnelsen av 2000 – tallet med tanke på blandingsformer brukt i opplæringen av barn som har behov for tydeliggjøring av norsk talespråk ved hjelp av tegn.

Dette er en kommunikasjonsform der norsk er det ”bærende” språket, og tegnene som brukes som et supplement til talen er hentet fra norsk tegnspråk. Norsk med tegnstøtte kan oppfattes både gjennom øret og gjennom øyet, men det gis ikke like mye informasjon auditivt og visuelt. Den auditive informasjonen er 100 % (hvis man kan høre den), mens den visuelle informasjonen er ikke 100% dekkende for hva som blir sagt på norsk. Den visuelle informasjonen er kun ment som en støtte til taleavlesningen.

1.2.5 Norsk tegnspråk

Norsk tegnspråk er et visuelt, gestuelt språk. Språket har sin egen grammatikk som er forskjellig fra norsk grammatikk. For eksempel brukes ”rommet” i norsk tegnspråk til å skape grammatiske sammenhenger.

Norsk tegnspråk har et rikt og komplisert bøyningsmønster. For eksempel kan tegns grunnbetydning utvides ved endringer i bevegelse, mimikk, håndstilling og plassering, såkalte modifikasjoner.

Norsk tegnspråk er anerkjent som døves førstespråk, og det er utarbeidet egen fagplan for grunnskolen i dette språket.

Det arbeides også politisk med å få gitt norsk tegnspråk en offisiell status, ved at norsk tegnspråk blir omfattet av en allmenn språkløv.

1.2.6 Forskjellen mellom norsk tegnspråk (NTS) og norsk med tegnstøtte (NMT)

Norsk tegnspråk er et fullverdig språk med egen grammatikk og syntaks, jfr et hvilket som helst annet språk, mens norsk med tegnstøtte (NMT) er en kommunikasjonsform der norsk talespråk er det bærende språket, og tegn fra norsk tegnspråk brukes i tillegg for å visualisere det som blir sagt, i den hensikt å lette taleavlesningen.

1.3 Målsetting med prosjektet

Dette prosjektet hadde som målsetting å kartlegge hvordan norsk med tegnstøtte (NMT) ble brukt i kommunikasjonen med hørselshemmede barn. Det var svært interessant i denne sammenhengen å få innhentet erfaringer som det pedagogiske personalet hadde gjort seg med bruk av norsk med tegnstøtte (NMT) i kommunikasjonen med hørselshemmede barn i førskolealder og hørselshemmede elever på 1. -4. trinn i skolen.

Prosjektet hadde også som delmål å innhente data når det gjaldt erfaringer kursholdere i NMT hadde gjort seg.

Møller kompetansesenter har i mange år gjennomført ulike kurs i norsk med tegnstøtte (NMT). For å kunne både dokumentere og videreutvikle dette tjenestetilbudet, er det nødvendig med følgende tiltak:

- å beskrive hva norsk med tegnstøtte (NMT) er
- foreta en datainnsamling som gjelder erfaringer fra pedagogisk personale som bruker NMT i kommunikasjonen med hørselshemmede barn
- innhente data som dokumenterer de erfaringene som kursholdere i NMT har gjort seg
- på bakgrunn av innhentet data, utarbeide en enhetlig plan og en kursmodell for denne opplæringen.
- det bør også utvikles egnet kursmaterieil til bruk i denne opplæringen.

1.4 Prosjektorganisering

Prosjektet har styringsmessig og faglig vært forankret ved Møller kompetansesenter, med Hørselshemmedes Landsforbund (HLF) som samarbeidspartner.

Prosjektet har vært organisert med en prosjektgruppe og en styringsgruppe.

Prosjektgruppen:

Prosjektgruppen har bestått av seniorrådgiver Anne Karin J. Abkhar, prosjektleder, og seniorrådgiver Randi L. Bakken, prosjektmedarbeider.

Styringsgruppen:

Styringsgruppen har bestått av prosjektleder, prosjektmedarbeider, samt avdelingsleder Bjørn Bakken og seniorrådgiver Anne Tolgensbakk, begge fra Møller kompetansesenter.

Kapittel 2: Prosjektgjennomføring / Metode

2.1 Framgangsmåte

For å få innhentet de dataene prosjektgruppen trengte i dette prosjektet, ville prosjektgruppen gjennomføre en kartleggingsundersøkelse begrenset til aktuelle informanter i Sør- og Nord-Trøndelag, fordelt mellom barnehager og skoler (avgrenset til 1.- 4.trinn), anslagsvis mellom 20 - 30 personer.

Begrensningen av gruppens utvalg var gjort ut fra at prosjektet kun var ment som en kartleggingsundersøkelse, som forhåpentligvis ville kunne gi en pekepinn på hvilke områder kompetansesenteret bør videreutvikle / forbedre sine tjenester.

Prosjektgruppen diskuterte ulike måter å innhente data på, men fant det formålstjenlig å bruke spørreskjema for den datainnhenting gruppen trengte til prosjektet. Se vedlegg 3. Skjemaet ble utformet i samarbeid med fagpersoner internt på senteret, og prosjektgruppen gikk også gjennom flere utgaver av ulike spørreskjema som hadde vært brukt i andre undersøkelser.

Prosjektgruppen endte opp med et femdelt spørreskjema:

- Del 1: Bakgrunnsopplysninger, 10 spørsmål
- Del 2: Praktisk bruk av NMT, 11 spørsmål
- Del 3: Kompetanseheving / materiell, 9 spørsmål
- Del 4: Barn / elever og nettverk, 9 spørsmål
- Del 5: Andre kommentarer og innspill

I tillegg til selve skjemaet, skrev prosjektgruppen også et følgebrev / informasjonsbrev til informantene, samt et eget brev til aktuelle rektorer / barnehagestyrere som skulle fordele spørreskjemaet til sine ansatte. Se vedlegg 1 og 2.

I tillegg ble det også gjennomført samtaler med fem av de informantene som hadde svart på spørreskjemaene.

Når det gjaldt å få innhentet informasjon fra kursholdere i NMT, så ble dette gjort i et møte internt på Møller kompetansesenter med aktuelle personer som er / har vært kursholdere på denne type kurs i mange år.

2.2 Prosjektfaser

Fase 1: 2008: Gjennomførte en spørreundersøkelse og samtaler for å innhente informasjon og kartlegge erfaringer fra barnehagepersonale / lærere som brukte NMT til hørselshemmede barn i barnehage og elever på 1. – 4. trinn.

Det ble også innhentet informasjon og kartlagt erfaringer fra personer som har drevet med undervisning /kurs i NMT.

Fase 2: 2009: På bakgrunn av spørreundersøkelsen, ble det utarbeidet en enhetlig, plan / kursmodell for denne opplæringen både mht målsetting, innhold (som må tilpasses de ulike alderstrinnene), progresjon og omfang.

Fase 3: 2010:

a) Utprøving av plan / kursmodell

b) Utvikling av egnet materiell til bruk i denne opplæringen.

Dette kan for eksempel være trykt materiell, materiell på cd-rom eller på DVD.

Materialet bør være av en slik art at det kan brukes både av barna / elevene og pedagogisk personale / kursholdere.

NB! Når det gjaldt fase 3b i dette prosjektet, så må dette punktet anses som et eget prosjekt, som det må søkes om egne prosjektmidler til ved en senere anledning.

2.3 Informanter

Informantene ble plukket ut i samråd med audiopedagogtjenesten i Sør- og Nord- Trøndelag. Spørreskjemaet med følgebrev ble sendt ut til 4 barnehager i Sør-Trøndelag og 4 barnehager i Nord- Trøndelag, 3 skoler i Sør- Trøndelag og 3 skoler i Nord-Trøndelag.

Prosjektgruppen fant det også formålstjenlig å sende spørreskjema til en audiopedagogisk seksjon og et lærings- og mestringscenter. Disse to ”institusjonene” har også bred erfaring gjennom mange års arbeid med barn i førskolealder, og de driver også en utstrakt kursvirksomhet.

Sør- Trøndelag	Antall skjema sendt ut	Antall skjema returnert
Barnehage 1	3	3
Barnehage 2	3	0
Barnehage 3	3	3
Barnehage 4	3	1
Nord- Trøndelag		
Barnehage 1	3	3
Barnehage 2	3	1
Barnehage 3	3	0
Barnehage 4	3	2
Sum	24	13

Sør- Trøndelag	Antall skjema sendt ut	Antall skjema returnert
Skole 1	3	1
Skole 2	3	1
Skole 3	3	1
Nord- Trøndelag		
Skole 1	3	6
Skole 2	3	1
Skole 3	3	0
Sum	18	10

	Antall skjema sendt ut	Antall skjema returnert
Audiopedagogisk seksjon	3	3
Lærings- og mestringssenter	3	2
Sum	6	5

Prosjektgruppen valgte å sende 3 spørreskjema til hver barnehage / skole, fordi gruppen håpet at det kunne være flere aktuelle informanter på hver arbeidsplass.

Det ble sendt ut i alt 48 spørreskjema, og 28 utfylte spørreskjema kom i retur. Det er disse skjemaene som har dannet grunnlaget for prosjektgruppens databearbeiding.

Svarprosenten i kartleggingen var 58,33 %.

Spørreskjemaene ble sendt ut 3. september 2008, og informantene fikk 1 måneds svarfrist.

Det ble, etter svarfristens utløp, foretatt en purrerunde, noe som medførte at det kom inn flere utfylte skjema.

Etter å ha lest gjennom de svarene som var kommet inn, fant prosjektgruppen ut at det ikke var nødvendig å finne flere informanter å sende spørreskjema til.

Kapittel 3: Resultater og resultatvurdering

3.1 Bakgrunnsopplysninger:

Skjemaet ble fylt ut av:

Barnehage	Skole	Audiopedagogisk seksjon	Lærings- og mestringscenter
13	10	3	2

Alder på barnet da hørselstapet ble påvist:

0 – 1 år	1- 2 år	2 – 3år	3 – 4 år	4 – 6 år	Over 6 år	Vet ikke
14	6	3	1		2	1

Som det framgår av denne tabellen, ble hørselstapet til barna oppdaget i alderen 0 – 1 år hos ca. 50% av barna som er bakgrunnsmateriale i denne kartleggingen.

Barnets alder i dag:

0 – 1 år	2 år	3år	4 år	5 år	6 år	Over 6 år	Ikke besvart
		3	2	8	5	9	1

Gutt / Jente

Gutt	Jente
14	13

Barnets hørselstap:(regnes ut som et gjennomsnitt av 500- 1000-2000-4000 Hz)

Lett tap (21-40 dB)	Moderat (41-55 dB)	Moderat/alvorlig tap (56-70 dB)	Alvorlig tap (70-90dB)	Vet ikke
	3	3	15	3 (*1)

* Har ikke talespråk pga cp

Type hørselstap:

Ensidig tap	Tosidig tap	Vet ikke
	26	

Bruker barnet høreapparat?

Ja	Nei	Cochleaimplantat
9	2	15

Som det framgår av denne tabellen, er over 50% av barna CI-opererte.

Har barnet tilleggsvansker?

Informantene har svart at 13 av barna har tilleggsvansker. Vanskene var av ulik art, som for eksempel: cerebral parese, motoriske vansker, dyspraksi, Treacher Collins syndrom, antatt psykisk utviklingshemming, hjerteproblemer og øregangsatresi.

Barnets 1. språk:

Norsk	Tegnspråk
16	10

Barnegruppens / klassens størrelse:

0 -5	6 - 10	11-15	16 - 20	21-25	26- 30	Over 30
3	1	7	12	4		1

3.2 Praktisk bruk av NMT:

Hvilke andre voksne bruker NMT i kommunikasjonen med barnet?

På dette spørsmålet har informantene svart blant annet:

Hovedgrupperinger av voksne som bruker NMT:

11 av informantene nevnte foreldrene

11 av informantene har ført opp kontaktlærer/spesialpedagog/tegnspråklærer

9 av informantene har ført opp assistenter

Prosjektgruppens kommentarer

Ut fra det informantene har svart på dette spørsmålet, så prosjektgruppen, at både barna i barnehagen og elevene på skolen hadde et "nettverk" av voksne som brukte NMT til barnet / eleven.

Det er viktig at det er flere rundt barnet som behersker og bruker denne kommunikasjonsformen. Dette med tanke på at barna / elevene får øvelse i å kommunisere i samspill med flere enn en "kommunikasjonsmodell".

Et annet aspekt ved at det var flere som brukte NMT, er at det ble et felles ansvar i barnehagen / skolen for å bruke denne kommunikasjonsformen, og at en dermed unngår at dette blir kun en persons ansvar / anliggende.

"Kommunikasjonsmiljøet" rundt barnet / eleven blir heller ikke så sårbart når det er flere som behersker NMT.

Det vil også være lettere å holde motivasjonen oppe for å bruke NMT når det er flere som bruker dette daglig. Likeledes vil det være lettere å vedlikeholde og videreutvikle kommunikasjonskompetansen når en er flere om dette.

Har disse fått opplæring i NMT?

Ja	Nei	Vet ikke
23	2	

Svarene viste at nesten alle rundt barnet har fått opplæring i NMT.

Hvis ja, hva slags opplæring og hvor mye?

Kurstilbud	Antall informanter
Møller kompetansesenter	12
Tegnspråkutdanning	6
Kurs gjennom PPT / BFT	2
20 timers kurs i 1.klasse	3

Kursene har stor sett blitt gjennomført på ettermiddags- og kveldstid. Omfanget av kursene varierte fra en halv time pr uke, 2 kurs i løpet av 2 år, 2 timer på hvert av 3 personalmøter.

Prosjektgruppens kommentar

Svarene ga tydelig uttrykk for at denne opplæringen er gitt på ulike måter og med ulike tidsintervaller. Det kom ikke fram av dataene at det ble gitt kontinuerlig oppdatering/kurs i NMT. Dataene sa heller ikke noe om progresjon og innhold i kursene.

I hvilke situasjoner brukes NMT?

Eksempler på svar fra informantene:

- Dagligtale og undervisning
- Gjennom hele dagen
- Hele dagen, i samling / daglig samtale
- I tilrettelagte aktiviteter og i noen tilfeller lek.
- Særlig i situasjoner som var litt uoversiktlige for barnet. I lek med flere, i konfliktsituasjoner, når det ble gitt beskjeder, når det skulle uttrykkes følelser.
- Måltid, samling, og gjennom hele dagen i rutinesituasjoner.
- Fritid, undervisning når lærer er alene, veiledning m/ eleven.
- På fritid, i undervisning når tolk ikke er tilgjengelig, friminutt.
- I undervisning, fritid, veiledning, når CI er av i for eksempel bassenget.

Prosjektgruppens kommentarer

De aller fleste informantene ga uttrykk for at NMT ble brukt i kommunikasjonen gjennom hele dagen i barnehagen / på skolen.

Hvilke fordeler opplever du ved å bruke NMT til barnet / eleven?

På dette spørsmålet var svarene fra alle informantene stort sett sammenfallende:

De skrev at barnet/ eleven får med seg innholdet av det som blir sagt på en mye bedre måte når det ble brukt NMT.

Andre skriver at barnet oppfattet lettere og ble tryggere, det letter oppmerksomheten og barnet holdt seg lenger konsentrert.

NMT bidro også til å sikre begrepsforståelsen og tett hull, samtidig som NMT ga barnet "et verktøy" som hjalp ham til å gjøre seg forstått, slik at en unngikk misforståelser i kommunikasjonssituasjonen.

Dette kan igjen føre til at det blir mindre belastning for barnet, det slipper å anstrenge seg så mye for å få med seg det som blir sagt.

Noen av informantene skrev også at det virket inkluderende at alle benyttet NMT, og at barnet ble positivt synliggjort gjennom det.

Prosjektgruppens kommentarer

Dette bekreftet de antagelsene prosjektgruppen hadde på forhånd. Etter å ha holdt mange kurs i NMT opp gjennom årene, og gjennom kursevalueringene gruppen har lest, bekreftet det informantene har svart, også det inntrykket prosjektgruppen hadde som kursholdere.

Det kom tydelig fram i datamaterialet at informantene opplevde stor nytteverdi ved å bruke NMT i kommunikasjonen med hørselshemmede barn / elver.

Opplever du at barnet har nytte av denne kommunikasjonsformen?

Alle informantene har svart ja på spørsmålet.

Prosjektgruppens kommentarer

Prosjektgruppen antok at det ville bli et positivt svar på dette spørsmålet. Dette ble derfor fulgt opp med spørsmålet under, som ga et mer utdypende svar.

Hvis ja, hvordan observerer du dette?

Dette er hva informantene har svart:

- Eleven forstår ikke når tegn ikke brukes, men forstår når tegn brukes.
- Han blir mindre usikker.
- Kan formidle seg, både verbalt men mest med tegn i kommunikasjonen
- Barnet oppfattet det som ble sagt bedre når en støttet det med tegn.
- Blikk og kontrollspørsmål.
- Viser glede ved at hun forstår hva vi mener, og at vi andre forstår barnet.
- Han blir ofte litt mer oppmerksom, men er ofte også uinteressert.
- Blir litt mer oppmerksom, men vil ikke gjøre tegn tilbake. Ofte uinteressert.
- Barnet bruker tegn konsekvent i alle daglige situasjoner.
- Barnet oppleves mer harmonisk når det har mulighet til å uttrykke seg.
- Ser at barnet lettere oppfatter. Det visuelle er lettere å oppfatte enn verbalspråk.
- Ser at barnet lettere mottar beskjeder. Utfører arbeidsoppgavene lettere når det visuelt har blitt forsterket hva hun må gjøre.
- Hun deltar visuelt. Svarer riktigere.
- I kommunikasjonen med barnet, er med og visualiserer språket. Barnet gir uttrykk for å forstå talespråket bedre når vi bruker NMT. Barnet blir mer aktiv i kommunikasjonen.
- Bruker å kutte stemmen ved enkelte anledninger, og han gir tegn til å forstå. Synes det også ser ut til å være godt å støtte seg til tegn når han er sliten.
- Han får et spørrende blikk, og får han tegnet, så smiler og nikker han.

- Virker mer tilfreds og avslappet, er godt orientert, og klarer å uttrykke seg bedre når NMT blir brukt av barn og voksne.
- Ved å bruke NMT påkaller det bedre barnets oppmerksomhet. Og barnet bruker det til å bli forstått og få oppmerksomheten rettet mot seg.
- Fordi han begynte å bruke denne kommunikasjonsformen selv. Da fikk han oss til å skjønne hva han ville si. Det var i den perioden hvor han hadde lite verbalt språk.
- Han blir mer konsentrert og får med seg mer. Ser at han følger bedre med, ramler ikke så fort av. Er bedre i stand til å stille spørsmål.
- Det blir et verktøy for barnet når språket ikke strekker til eller i tillegg.
- Erfarer at eleven får ”aha”- opplevelser når det settes tegn til verbalt språk, vel og merke når eleven har fått basisferdigheter i NMT.
- Lettere for han å få med seg informasjon i aktiviteter gjennom dagen.

Prosjektgruppens kommentarer

Her var det også mange sammenfallende svar når det gjaldt observasjoner informantene hadde gjort i kommunikasjonsspillet med det / de barna de var i kontakt med.

Det ble pekt gjentatte ganger på at barnet ble mer aktiv i kommunikasjonssituasjonen når det visuelle ble brukt i tillegg til talespråket. Bruk av NMT fanget lettere oppmerksomheten til barnet. Det bidro også til at barnet var mer konsentrert over tid, det minimerte usikkerhet og misforståelser, og bidro til lettere forståelse og oppfattelse av det som ble sagt.

Prosjektgruppen tenker også på at det i mange barnehager og klasserom kan være en god del bakgrunnsstøy som kan være med på å gjøre kommunikasjonssituasjonen ekstra utfordrende for barn med høretap. Ved å bruke den visuelle støtten som NMT er tenkt å være, blir det lettere for disse barna å få med seg det som blir sagt selv i omgivelser der det er bakgrunnsstøy.

Hva kan være til hinder for bruken av denne kommunikasjonsformen?

Dette svarte informantene:

- Manglende kompetanse hos andre barn og voksne.
- Stive fingre pga cp
- Fravær av blikk- kontakt
- Man er redd for å bruke feil tegn.
- At barnet etter hvert forsto og brukte vanlig tale, slik at en etter hvert sløyfet tegnene. Kunne lett overvurdere barnets oppfatningsevne, og tro at barnet forsto mer enn det gjorde når det ble brukt vanlig tale.
- Vil være lik de andre. Vil klare seg selv, tror hun forstår.
- Redd for å bruke feil tegn.
- Vi kan ikke nok, og glemmer lett. Kan ikke nok tegn til at det ”holder” gjennom hele dagen.
- Lett å glemme i en travel hverdag. Er ikke godt nok ”innkjørt” på at tegn er en del av hverdagen. Noen tegn en ikke kan kan også være til hinder.
- Store utskiftninger i personalgruppen.

- At lærere og assistenter ikke kan språket. At de ikke får kursing. At eleven kan for lite.
- Mangel på oppfølgingskurs. Eleven kan for lite. Blanding av språk(et visuelt og et verbalt språk) kan av og til utvikle seg til et kvasispråk.
- Elevene kan for lite, voksne kan for lite, medelever kan for lite. For store grupper, så det blir visuell støy. For lite kursing for tegnspråkassistent og lærere.
- Ressursmangel.
- Travelhet. Frykt for å bruke feil tegn.
- At personalet ikke får nok opplæring. Det må brukes både i hjem / barnehage.
- Ikke avsatt tid til opplæring av personalet, dårlig kurstilbud i arbeidstida.
- Ingen hinder.
- At vi voksne ikke tør å bruke denne kommunikasjonsformen, redd for å gjøre ”feil”, lære bort feil.
- Voksne som ikke vil eller av andre årsaker ikke bruker tegn.
- Eleven kan for lite til å ta imot. Voksne som kan for lite til å bruke det systematisk. Medelever likeså. De kan da lage egne tegn som forvirrer. Skolen vil ikke prioritere etterutdanning.
- Ser ingen hinder.

Prosjektgruppens kommentarer

Mange pekte på manglende tegnkompetanse, redde for å bruke ”feil” tegn, og at en glemmer det en har lært som hinder for å bruke NMT. Dette bidro til at en ikke følte seg komfortabel / trygg med kommunikasjonsformen.

Andre pekte på at både eleven og personalet kan for lite til at kommunikasjonsformen ble effektiv, og de savnet organisert kursing for å hjelpe på dette.

Flere nevnte at ressursmangel, store utskiftninger i personalgruppen, og travelhet kunne være til hinder for bruk av NMT.

Prosjektgruppen så det som særdeles viktig at forslaget til ny kursmodell inneholdt forelesninger / teori om språk, kommunikasjonsformer og bruken av disse, for å gi kursdeltakerne en ”stødigere” plattform og en større trygghet når det gjelder bruk av NMT.

Gruppen så det også som svært viktig at det i kursene avsettes tid til samtale og diskusjon rundt den praktiske bruken av NMT i hverdagen, og få ”løftet fram” synspunkter på hva som hemmer / fremmer bruken av NMT i deres hverdag. Erfaringsutvekslingen her vil være til god hjelp for kursdeltakerne i sitt daglige arbeid.

Det er også viktig at det blir lagt inn nok tid til å få øve seg i å bruke kommunikasjonsformen, fordi det er nettopp gjennom den praktiske erfaringen at tryggheten også skapes. Svarene som informantene har gitt oss på dette spørsmålet viser også at kursmodellen bør være en langsiktig kursrekke, slik at kursdeltakerne får anledning til å prøve ut det de har lært.

Prosjektgruppen vil også oppfordre kursdeltakerne til å skrive ned korte ”logger” som en form for dokumentasjon i forhold til de erfaringene de gjør seg ved bruk av NMT. Disse kan så danne grunnlaget for videre arbeid og erfaringsutveksling på neste kurssamling.

Har du fått opplæring i tegnspråk?

Ja	Nei	NMT
17	5	2

Denne tabellen viste at de aller fleste av informantene har fått opplæring i tegnspråk.

Hvis ja, i hvilket omfang?

Tegnspråkkompetanse	Antall
30 studiepoeng (10 vekttall)	7
60 studiepoeng (20 vekttall)	1
Innføringskurs i tegnspråk på Møller kompetansesenter	1
Lærerkurs på Møller kompetansesenter	2
Gjennom praktisk arbeid / undervisning av døve	2
Deltar på tegnspråkopplæringen for foreldre, "Se mitt språk"	1
Annet	2

Prosjektgruppens kommentarer

Prosjektgruppen valgte å ta med dette spørsmålet, fordi den antok at de som hadde tegnspråkkompetanse ville ha stor nytte av denne når de brukte NMT. Dette kom tydelig til uttrykk i det informantene har svart på spørsmålet nedenfor.

Hvilken nytte har du hatt av din tegnspråkkompetanse når du bruker NMT?

Informantene har svart:

- Det lille jeg har av kompetanse har jeg god nytte av.
- Er bevisst på å bruke de tegnene jeg kan i enhver situasjon
- God hjelp til for eksempel å etablere kontakt og kommunikasjon med barn med ulike hørselstap / språkvansker
- Har lært hvilke tegn jeg kan bruke i ulike situasjoner
- God nytte. Sikrer innhold og begrepsforståelse.
- Tryggere i min kommunikasjon med barnet.
- Vi kommuniserer på tvers av klassene. Det visuelle virker veldig forsterkende.
- Bedre ordforråd. Bedre flyt i språket.
- Trenger ikke alltid bruke stemme. Det visuelle er veldig forsterkende.
- Hjelper meg godt i mange situasjoner. Spesielt hvor det er vanskelig å høre hva barnet sier og ber om tegn i stedet. Godt å støtte seg til for å unngå misforståelser.
- elementer fra tegnspråk som kroppsspråk/ mimikk/ ikonisitet/ kort sagt teori om hvordan tegnspråket er bygd opp ligger til grunn når vi jobber med tegn

- på avdelinga. (Rolleskifte, ikonisitet, bøyer, lokalisasjon, TMFOK, etc.)
- God nytte, ikke minst bra med kopier av tegnene og ulike tips til sanger og bøker.
- Det er en stor fordel å ha litt kunnskap om tegnspråk når man skal benytte NmT.
- Godt å se at språk / språkforståelse bygges opp med leksikon fra tegnspråket. Godt å ha innsikt i språkutfordringene for hørselshemmede elever.

Prosjektgruppens kommentarer

Alle har, som beskrevet ovenfor, stort utbytte av sin tegnspråkkompetanse når de skal bruke NMT.

Prosjektgruppen har før skrevet at i kommunikasjonsformen NMT, er det norsk talespråk som er ”basisspråket”, og at man bruker enkelttegn for for eksempel nøkkelord i en setning for å visualisere det man sier. Tegnene man bruker hentes fra norsk tegnspråk, og man kan også gjøre seg nytte av andre språklige elementer fra tegnspråket, slik som noen informanter har beskrevet ovenfor, for eksempel: rolleskifte, ikonisitet, lokalisasjon osv.

Når en har kjennskap til tegnspråk, vil en dermed ha et fyldigere repertoar av visuelle virkemidler å ta i bruk når man skal kommunisere med bruk av NMT.

Det er dermed ikke sagt at en må kunne tegnspråk for å bruke NMT, men kjennskap til tegnspråk vil kunne gi en flere språklige ”virkemidler” å bruke i NMT.

3.3 Kompetanseheving / materiell:

Hvordan har du fått kompetanseheving / kursing i NMT?

Kompetanseheving / kurs i NMT	Antall informanter
Kurs på Møller kompetansesenter	10
Lokale kurs på den enkelte barnehage/skole	4
Kurs gjennom PPT / Barne – og familietjenesten (BFT)	2
Tegnspråkstudier	2

Prosjektgruppens kommentarer

Denne oversikten viser at de aller fleste av informantene har fått sin kompetanseheving i NMT i regi av Møller kompetansesenter. Oversikten viser også at det ikke er så mange ”tilbydere” av slike kurs lokalt.

Hva savner du når det gjelder kompetanseheving på dette området?

Dette svarte informantene:

- Kursing i flere tegn
- Presisjon i bruk av tegn
- Forum med andre som bruker tegn
- Burde vært oppdateringskurs 2 eller 4 ganger i året.
- Systematisering av opplæringa
- Kunne vært greit med mer kunnskap hos personalet på dette området, da vi mer enn før har små barn med dårlig språk.
- Regelmessig gjentakelse av tegn.
- Oppfølging og videre utvikling.
- Jevnlig oppdatering på ordforråd.
- Lokale kurs.
- Avsatt tid i arbeidsplan.
- Aktive ledere som legger til rette for at hele personalgruppa får ”god nok” tegnkompetanse til å arbeide med barn med tegnspråk som 1. språk.
- Savner et nettsted der man for eksempel kan skrive ut tegn som kan brukes til personalveiledning. (Henge opp ukas tegn).
- At kompetansesenteret kunne kommet på besøk på skolen og hatt ”kurs” for både elever og voksne / SFO/ skole) som jobber med barnet.
- Mer bevisst opplegg for bruken av og aksept for NMT i undervisning.

Prosjektgruppens kommentarer

Informantene ga tydelig uttrykk for at de ønsket seg en mer systematisk opplæring i bruk av NMT. Dette gikk ikke bare på å utvikle / utvide tegnforrådet, men også på hvordan man aktivt skal bruke NMT i kommunikasjonen med barnet / eleven.

Prosjektgruppen har tidligere nevnt hva en kursmodell bør inneholde for å ivareta informantenes ønsker når det gjelder innholdet i en kursrekke med NMT, og vi kommer nærmere tilbake til dette under beskrivelsen av ny kursmodell.

Det har i de siste årene vært en markant økning i antall forespørsler om NMT-kurs. De slutninger som kan trekkes av dette, er at det ikke finnes kompetanse / kursmuligheter i den enkelte kommune, og dette medfører at brukerne ikke får den hjelpen de trenger lokalt.

Prosjektgruppen vil i sin kursmodell også se på muligheten for å utvide denne til et kursholderkurs, der man gir et utvidet kurs til en del personer som i sin tur holder tilsvarende kurs lokalt. Det vil da ligge en forpliktelse i denne kursmodellen mht at kursdeltakerne da får et ansvar for å videreføre sin kompetanse ved å holde kurs lokalt.

Hvilke rammebetingelser, for eksempel nedsatt lesetid, permisjon med lønn, avspasering osv., har du til forberedelse og kompetanseheving på dette området?

Fire av informantene svarte at de ikke har noen rammebetingelser mht forberedelse og kompetanseheving på dette området.

Andre har svart følgende:

- Avspasering dersom det er utenfor arbeidstida.
- Har inkludert i ubunden arbeidstid til slike forberedelser.
- Jeg er pedagogisk leder for ei avdeling med 22 barn og har fått kveldstillegg pluss timebetalt for 1,5 t kurstid på kvelden.
- Planleggingstid som lærer. Tiden blir mest brukt til å lage materiell, kurse andre i bruk av tegn etc.
- Vi har hatt dette innbakt i turnus (personalmøter) og gjennom en hel planleggingsdag.
- Førskolelærere har 4 timer i uka til forberedelse og etterarbeid. Dette har jeg brukt.
- Vi tilpasser gjennom arbeidstiden. Kan sette oss ned for å forberede kurs til personal (fra barnehagen) eller foreldre.

Prosjektgruppens kommentarer

Slik prosjektgruppen ser det, vil manglende rammebetingelser medføre at dette vil være en ekstra utfordring for det personalet som skal arbeide med disse barna / elevene.

Hvordan ønsker du at kompetansehevingen på dette området skulle vært?

Dette har informantene svart:

- Jevnlig kurs / veiledning fra Møller kompetansesenter gjennom hele året
- Burde vært oppdateringskurs 2 eller 4 ganger i året.
- Årlige kurs
- Mer kursing på arbeidsplassen for alle ansatte.
- Kveldskurs med temaområder.
- Jevnlige kurs med utvidelse av ordforråd, få flyt i språket.
- Gradvis mer og mer kursing, så ikke barna går forbi oss voksne. Det blir jo mye mer krevende etter hvert. Samarbeid må til mellom alle parter.
- Plan for kompetanseheving. (Ansvarligheten burde ligge på lederplan og i samarbeid med Møller). Kommuneøkonomi gjør at få kan dra til Møller. Et tettere samarbeid ut fra Møller til kommunene ville kanskje hjelpe?
- Hadde vært fint med mer tid til samarbeid med andre som jobber på trinnet. Tid til å se på tegnspråkvideoer.
- Først basisopplæring, så jevnlig kurs med variert lengde. Gjerne slik at en kan bygge ut kompetanse for å være i forkant av elevens behov.
- Kanskje litt mer jevnt, selv om jeg har 20 vektall, godt med litt påfyll av og til.

Prosjektgruppens kommentarer

Som det klart framgår av det informantene har svart, så er dette et område de ønsket seg flere tjenester fra Møller kompetansesenter.

Noen av informantene skisserte også hvordan et slikt kursopplegg burde være: først basisopplæring, så jevnlig kurs med variert lengde.

De etterlyste også en plan for kompetanseheving, og ønsket seg et tettere samarbeid mellom kommunene og Møller kompetansesenter.

Prosjektgruppen vil skrive mer utførlig om dette i kapittel 4.

Andre momenter som har kommet fram i svarene fra informantene:

- Skulle ha vært en del kompetanse på dette i barnehagen. Barn som strever med dårlig språk, skulle hatt personale med denne kunnskapen.
- Slik det har vært, men kanskje bedre og mer tilgjengelig faglitteratur.

Prosjektgruppen så at det ligger et forbedringspotensiale i å videreutvikle denne type kurs til de som bruker kommunikasjonsformen NMT til barn / elever.

Prosjektgruppen vil komme med forslag til måter å imøtekomme dette på i kapittel 4.

Hvilket materiell bruker du?

Informantene har svart :

Materiell	Antall
Tegnordbok på nettet	6
Trykte tegnordbøker	8
Diverse datamateriell	6
Sanger med tegn	2

Prosjektgruppens kommentarer

Informantenes svar ga ikke et fullstendig bilde av hva som finnes av materiell som kan brukes på dette området.

Her lå det også en mulighet til å forbedre informasjonen / informasjonsrutinene for å gjøre informantene bedre kjent med materialet, hjelp til å finne det, hjelp til å bruke- og prøve ut materialet.

Prosjektgruppen vil beskrive dette nærmere i kapittel 4.

Hvordan fant du materiellet du bruker?

14 av informantene svarte at de hadde fått tips / råd / veiledning fra Møller kompetansesenter når det gjaldt å finne fram til egnet materiell.

De andre informantene svarte:

- Data, permer, bøker.
- Kurs / studier.
- Gjennom BFT.
- Gjennom barnehagen.
- Bok, tips fra PPT. På nett. Søkte på ”tegn til tale”.
- Boken ble anbefalt av en annen pedagog.
- På huset + nettet

Prosjektgruppens kommentarer

Møller kompetansesenter har et landsdekkende ansvar når det gjelder å utvikle læremidler til hørselshemmede elever. Det er laget mange læremidler spesielt med tanke på hørselshemmede opp gjennom årene. Den første ”storsatsingen” var i forbindelse med Læreplanen fra 1997, da det for første gang ble laget egne fagplaner for døve i tegnspråk som førstespråk, norsk for døve, engelsk for døve og drama og rytmikk. I den forbindelse ble det laget mange læremidler knyttet til ulike læreverk i forskjellige fag.

Nå er det læremidler i forhold til den nye læreplanen, Kunnskapsløftet 06, som utvikles, men nå har man mer gått over til å lage temabaserte læremidler som kan brukes uavhengig av læreverk. En god del av læremidlene legges også ut på nettet til fri benyttelse. I løpet av de siste par årene har senteret utviklet multifunksjonelle læremidler, dvs læremidler som er tenkt brukt til flere målgrupper.

Hvordan er tilgangen på materiell? (Innkjøp/ webressurser og lignende)

På dette spørsmålet sprikte svarene fra informantene fra ”Har fått kjøpt inn det jeg har spurt om” til ”Har lite / vet lite om / hvilket materiell som finnes”.

Flere av informantene var imidlertid klar over at mye materiell er lagt ut på nett, og de benyttet seg av dette, eller de kjøpte via Møller kompetansesenter sin nettbutikk.

Andre informanter hadde vært med i prosjekt i regi av Møller kompetansesenter, og hadde således både fått mye informasjon om materiell, og fått materiell fra senteret.

Er du fornøyd med det materiellet som finnes?

18 informanter har svart på dette spørsmålet.

13 av informantene har svart ja på dette spørsmålet, og 8 av disse har lagt til at de ønsket seg mer materiell.

2 informanter har kun skrevet at de ønsket mer materiell, uten å si noe om de var fornøyd med det materiellet som allerede finnes.

1 informant skrev at han kunne tenkt seg mer opplæring i fleksibel bruk på data, for å kunne lage materiell etter eget behov.

1 informant har svart nei på spørsmålet, uten å utdype svaret noe nærmere.

1 informant har svart at det er vanskelig å vite hva en skal kjøpe inn.

Prosjektgruppens kommentarer

Det er gledelig å kunne konstatere at de aller fleste av våre informanter var fornøyd med det materiellet de har funnet fram til og som de brukte.

Prosjektgruppen så imidlertid, i ettertid, at dette spørsmålet burde vært formulert annerledes og utdypet, for å få mer spesifikke / nyanserte svar mht det materiellet som finnes for målgruppen. Slik spørsmålet var stilt, og ut fra de svarene som informantene har gitt, ble konklusjonen svært generell.

Når det er sagt, så ga svarene likevel en pekepinn på at her har Møller kompetansesenter et forbedringspotensiale når det gjaldt informasjon utad om de læremidlene som er utviklet for vår målgruppe.

Prosjektgruppen vil komme med forslag til forbedringer i kapittel 4.

Hva savner du mht materiell?

Informantene har svart:

- Har ikke nok oversikt over hva som finnes, men savner noe ifht lese/skriveopplæring for barn uten verbalspråk
- Lettere å bygge / lage egne tegn
- Savner mer materiell rettet mot førskolebarn
- Kan ikke uttale meg spesielt om dette.
- Møller bør veilede på dette, komme med forslag.
- Barnebøker og sanger med tegn.
- Flere bøker og sanger med tegn, evt. tegnleiker hvis det finnes.
- Videoillustrasjoner.
- Ordboken på nett må utvides.
- Mer på nett.
- Skriftlig materiell, hente ut tegn fra nettet (som tegna i for eksempel Dagligspråk) . En nettbank som følger DVD og videoer.
- Et sted for eksempel Statped der man kan finne tegn som kan printes ut.
- Ikke noe spesielt. Det er mye bra å hente / laste ned fra nettet.
- Faglitteratur for større klassetrinn ut fra læreplanen, på dvd (med tegn for noen av de avanserte emnene)

- Tegn innbakt i et barneleketøy / barneutstyr, lett tilgjengelig og som "frister" alle å lære.
- Mer for eleven for bruk på data, for egentrening.
- For lite tilgang på for eksempel dataprogram m/ nmt

Prosjektgruppens kommentarer

Møller kompetansesenter har lagt ut en hel del læremidler på nettstedet www.erher.no
Dette nettstedet er inndelt i barnehage, grunnskole, videregående skole, voksenopplæring, høyskole og fellesressurser.

Et annet nettsted er www.tegnordbok.no.

Senteret har også en nettbutikk, www.mamut.no/moller, der læremidlene som senteret produserer kan kjøpes.

Der ligger det også en del eldre trykt materiell som en fritt kan laste ned og bruke.
Læremidler finnes også på de andre kompetansesentrenes hjemmesider.

Oversikten over, samt tilgjengeligheten til aktuelle læremidler, bør det sees nærmere på.
Dette vil være en viktig del av de "tiltak" prosjektgruppen vil foreslå for å forbedre senterets tjenester på dette viktige området.

Prosjektgruppen vil skrive mer om dette i kapittel 4.

3.4 Barn / elever og nettverk

Får det hørselshemmede barnet opplæring i NMT?

Ja	Nei	Vet ikke	Tegnspråk
18	2	1	2*

* Men med masse enkelttegn i tillegg også.

Hvis ja, hvordan har opplæringen foregått og hvem har vært ansvarlig for den?

Informantene har svart:

- Spesialpedagog + assistent / vernepleier har hatt undervisning med barnet.
- Lærer av voksne og andre barn i sitt miljø.
- Spesialpedagog / assistent og foreldre som er i daglig kommunikasjon med barnet.
- Barnehagen / skolen / Møller
- Kurs på kveldstid v/ Møller
- Ekstraressurs med tegnspråkkompetanse har ansvar. Foreldre (mor) bruker det også
- Ekstraressurs med tegn på barnehagen. Positivt med hospitering på Møller.
- En - til -en - trening av spesialpedagog, veiledning fra spesialpedagog på avdelingsmøter, innføring av ukas tegn til barnegruppa.
- Tegnspråklærer/ assistent, kontaktlærer.
- Opplæringen har foregått i barnehage og skole. Spesialpedagogen har hatt ansvaret.
- Har egen person som står for tegnspråkopplæringen. Bruker bla. tegnprogram på data, i små grupper og i samling - og matsituasjonene.
- Spesialpedagog. Har 90% stilling i barnehagen.
- Avsatt tid til tegnopplæring / tegnspråkopplæring. Spesialpedagogen har vært ansvarlig.
- Barnet og familien får opplæring fra Møller kompetansesenter. Barnet får nye tegn i barnehagen.
- Det er spesielt spesialpedagogen som har tatt seg av den opplæringa, men hele personalet på avdelinga har brukt NMT i det daglige arbeidet.
- Ved deltidsopphold ved A.C. Møller skole.
- Pedagog er ansvarlig, veiledes av PPT / Møller kompetansesenter. Læres i hverdagssituasjoner og leik.
- Alle elevene i klassen fikk opplæring i løpet av 2. og 3. klasse, ca 20 timer pr. år. Noen svært interesserte fortsatte på egen hånd, og kan kommunisere på enkelt vis i frikvarter, på fritid, minimalt i timer.
- Via hver 6.uke ved audiopedagogisk seksjon. Her brukes tegn gjennom hele dagen. Bruker også tegn i barnehagen.

Prosjektgruppens kommentarer

Det var gledelig å se at de aller fleste barna i denne undersøkelsen får / har fått opplæring i NMT. Som det framgikk av svarene, så var det ulike fagpersoner som har hatt ansvar for denne opplæringen.

Prosjektgruppen har før påpekt at det er viktig for voksne som bruker NMT at de får mulighet til å praktisere dette i et samspill med både barn og andre voksne. Dette gjelder selvsagt for barna / elevene også. Det er gjennom den praktiske bruken at man får øvelse i samspill og kommunikasjon.

Bruker de andre barna / elevene NMT?

Ja	Nei	Delvis
18	3	3

Hvis ja, hvem og i hvilke situasjoner?

Informantene har svart:

- I samlingsstund
- I leik ute og inne
- I friminutt / frileik
- Ved måltidene
- Når det gis beskjeder
- Synge sanger

Prosjektgruppens kommentarer

Det var gledelig å kunne registrere at de aller fleste barna også har jevnaldrende barn / elever som behersker kommunikasjonsmetoden i større eller mindre grad. Dette bidro også til at NMT ble mer synlig og "alminneliggjort" i hverdagen til de hørselshemmede barna / elevene.

Hvilken opplæring har de andre barna fått?

Informantene har svart:

- Ukens tegn til alle i klassen.
- Fikk det i samlingsstund.
- Ingen, de voksne har vært gode rollemodeller.
- Av oss voksne og ekstraressurs i samling og i situasjonen for eksempel ved måltid.
- Daglige faste tegn.
- Enkelttegn. Navnetegn. Lek med tegn.
- Personalet i barnehagen bruker det bevisst sammen med barna.

- Startet i 1. klasse med tegn til sanger, morgensamling, opprop. Tegnspråktimer i 1. klasse. Fortsatt med NMT - opplæring gjennom alle skoleårene.
- Alle elevene i klassen fikk opplæring i løpet av 2. og 3. klasse, ca 20 timer pr. år. Noen svært interesserte fortsatte på egen hånd, og kan kommunisere på enkelt vis i frikvarter, på fritid, minimalt i timer.
- Via hver 6.uke ved audiopedagogisk seksjon. Her brukes tegn gjennom hele dagen. Bruker også tegn i barnehagen.

Prosjektgruppens kommentarer

Det var positivt å registrere at de andre barna også har fått en viss form for opplæring i NMT. Prosjektgruppen ser det som viktig at kursmodellen også inneholder råd og tips til materiell som også kan bruke til de andre barna / elevene for også å øke deres NMT-kompetanse.

Vet du om NMT brukes i hjemmet?

Ja	Nei	Lite
7 (* 3)	2	2

*Kanskje mer tegnspråk (3)

Hvis ja, vet du hvor de har fått sin opplæring/kunnskap om kommunikasjonsmetoden?

- Møller kompetansesenter
- Lokale kurs
- Kurs gjennom Barne – og familietjenesten (BFT)
- Kurs ved audiopedagogisk seksjon i Ålesund
- Kurs ved Lærings- og mestringscenteret i Namsos

Har nettverket rundt barnet fått opplæring?

Ja	Nei	Vet ikke
16	6	2

Hvis ja, vet du hvor de har fått sin opplæring / kunnskap om kommunikasjonsmetoden?

- Møller kompetansesenter
- Lokale kurs
- Kurs gjennom BFT
- Kurs ved audiopedagogisk seksjon
- Kurs ved Lærings- og mestringscenter

Prosjektgruppens kommentarer

Det var positivt å registrere at både foreldre og nettverket rundt barna / elevene har fått en viss opplæring i NMT. Dette har mye å si for barnet / eleven med hørselstap når det gjelder samvær og sosial deltakelse både i familien og nettverket.

Det er også positivt at familie og nettverk får en økt forståelse for de kommunikative utfordringene som en blir stilt overfor når en skal kommunisere med mennesker som har et hørselstap.

Det er til støtte for den nærmeste familien at flere i nettverket får anledning til å lære NMT. Den nærmeste familien slipper å ha følelsen av at de "står alene" med den utfordringen kommunikasjon med hørselshemmede kan være.

3.5 Andre kommentarer og innspill

Her kan du fritt komme med kommentarer og innspill som vi kan ha nytte av i prosjektet vårt.

Det er 14 informanter som har kommet med innspill i denne delen av kartleggingen.

- Kunne tenke meg at det ble arrangert kurs for de som jobber med barn med hørsel, men som av ulike grunner har bruk for å bruke tegn. Man føler seg ofte alene med problematikken i hverdagen. Ønsker meg mer systematisk opplæring i NMT. Ønsker meg kurs / materiell ifht lese / skriveopplæring for barn uten verbalt språk som bruker NMT.
- Dette var ikke helt lett å svare på. NMT var egentlig ikke i fokus, fordi det var først og fremst tegnspråk og muntlig tale som var fokuset da vi hadde barnet i barnehagen. Men en kan vel si at enkelte i personalet gikk over til å bruke NmT allikevel pga at barnet fikk mer og mer språk, og ikke behersket tegnspråket. Når barnet ikke helt forsto, støttet de seg til noen tegn mens de brukte vanlig tale ved siden av. De som hadde tegnspråkkompetanse skilte klart mellom bruk av tegnspråk og bare tale.
- Egentlig er vårt opplæringsståsted tegnspråk. Eleven har hatt tegnspråk som førstespråk helt fram til skolestart. CI og god lyd / stemmetilegnelse har gjort at pr dato bruker hun tale og foretrekker det. Tegnspråket fungerer som "støtte" og talespråk er valgt som førstespråk. Tegnspråk er blitt til tegn støtte for eleven slik jeg ser det. På denne bakgrunn er det mulig vår uttalelse blir feil.
- Vi har fått utrolig masse hjelp, opplæring og materiell fra Møller. Vi har fått nytte godt av Møllers kompetanse på dette området. Det hadde vært veldig vanskelig å gjennomført opplæring i NMT til personalet uten hjelp fra Møller.

- Fått mye og fin hjelp fra Møller. Positive til å stille opp. Flott. Vært vanskelig uten støtte fra Møller kompetansesenter.
- Ser at mange andre grupper har behov for dette. Barn som mangler språk av ulike årsaker. Disse har nok enda mer utbytte av opplæring i NmT enn de som har opplæring i tegnspråk.
- Møller kompetansesenter har hatt fine kurskvelder i vår barnehage. På disse kurskveldene har barnet, ansatte i barnehagen, familie og venner, ansatte fra PPT deltatt. Fint at alle i barnets nettverk deltar på kurskveldene.
- Barnehagen og Møller går sammen om å lage et opplegg for hele personalgruppa. Viktig med bred kompetanse i bruk av tegn på grupper med barn som har tegnspråk som 1. språk. Mulighet for billedtelefon / opplæring. Plan på hvordan / hva som må være på plass med hørselshemmede barn i gruppa (tegnkompetanse med mer – det tekniske er oftest i orden. Samlinger for oss som jobber med tegnspråk. Ofte er vi ”alene” på barnehagen. Vi trenger påfyll!
- Kjempefint å kunne finne ”tegn til tale” på Statped. Savner å finne tegn som kunne vært greit å printe ut til bruk i personalveiledning.
- Vil bare rose det gode samarbeidet vi har hatt / og har med Møller kompetansesenter. Flott at dere kommer i barnehagen på kveldstid og kurser personalgruppa. Det har også vært en positiv opplevelse å komme på besøk hos dere på Møller. Både på besøk i barnehagen og kursing på en planleggingsdag. Dette har gitt oss større selvtillit i forhold til bruken av NMT.
- Angående materiell. Vi har benyttet Felix Fabula, samt mange av Møller sine tegnspråkvideoer og dvd. Nå er gutten blitt veldig flink og har ikke samme utbytte av disse hjelpemidlene.
- NMT gjorde jobben min mulig i forhold til det barnet jeg jobber med. Godt verktøy. Vi mangler kompetanse. Kanskje nettverksgrupper kunne vært mulig innad i kommunen?
- Første kontakten foreldre får med kompetansesenteret kan virke voldsom. Å bli forespeilet å lære et helt nytt språk, tegnspråk, kan virke skremmende. En myk start med NMT kan være lettere å akseptere. Det samme gjelder for dem som skal jobbe med barna. Tror det kan være lettere å finne aksept for bruk av penger, tid og personale til NMT- opplæring enn tegnspråkopplæring. På sikt kan behov og

oppfatninger endres i retning av tegnspråk. NMT- behovet er utbredt. På flere skoler er det andre språkvansker der NMT kan være løsningen. Flere pedagoger / skoleansatte har stort behov for å lære det. Og ikke minst logopedene som ofte får oppgaven å trene språket.

- Ser / erfarer tydelig at tegn som støtte er helt avhengig for at barnet skal få utvikle seg kognitivt og språklig. Det skal og må bli en naturlig del av hverdagen. Viktig at barnehagene rundt i fylket får godt nok tilbud for å følge opp barn m/ tegn, slik at en oppnår god nok språkutvikling.

Prosjektgruppens kommentarer

Prosjektgruppen syntes det var viktig å sette av plass for at informantene kunne komme med kommentarer og innspill, noe som da 14 av informantene har gjort.

Det var flere av informantene som nevnte at kurs i norsk med tegnstøtte også er til nytte for barn med språkvansker som ikke nødvendigvis er knyttet til et hørselstap.

Det kommer forespørsler til senteret vedrørende denne type kurs også. Det har tidligere vært en viss tilbakeholdenhet mht å tilby kurs til andre målgrupper enn de som har et hørselstap, vil det være naturlig å kunne tilby NMT - kurs til disse målgruppene også. Det vi bestreber oss på å gjøre i disse tilfellene, er å arrangere kurs rundt flere barn samtidig.

Det var også flere informanter som kommenterte at språk og kommunikasjonsform kan endre seg etter som barnet / eleven utvikler seg, og etter som nytteverdien av et cochleaimplantat blir bedre. Det var flere som beskrev at barnet / eleven gikk over fra å bruke tegnspråk til å bruke NMT i den daglige kommunikasjonen. Barnet / eleven vil likevel beholde sin tegnspråkkompetanse, selv om det "skiftet" kommunikasjonsform.

Andre informanter understreket hvor viktig det var at familie og nettverk også fikk tilbud om å delta på NMT – kurs.

Noen informanter nevnte behovet for å danne lokale nettverksgrupper. Dette er noe prosjektgruppen vil ta opp i beskrivelsen av kursmodellene i kapittel 4.

3.6 Samtaler med utvalgte informanter.

Prosjektgruppen valgte å gjennomføre samtaler med 2 informanter fra barnehager, 2 informanter fra skoler og 1 informant fra et lærings- og mestringssenter, samt samtale med kursholdere internt på senteret.

Prosjektgruppen la fram en del fakta som hadde kommet fram i spørreundersøkelsen, og valgte å ha hovedfokus på utvikling av kursmodell og informasjon om materiell i samtalene med informantene.

Informant A fra barnehagene

Hadde erfaring med at hele personalgruppen på avdelingen der det var barn med hørselstap hadde deltatt på kurs. Personalgruppen hadde også hatt felles planleggingsdag, og deltatt i prosjekt der det har kommet tegnspråklærer fra Møller kompetansesenter og undervist barna på avdelingen i tegn ca 1 time pr uke i samlingsstund over en periode på 8 måneder. Personalet hadde også vært til stede i disse samlingsstundene med tegnspråklærer.

Informanten understreket hvor viktig det har vært at hele personalet har fått muligheten til å delta på kursene. Dette har medført at alle hadde en felles ”plattform” og forståelse for problematikken / utfordringene som kommunikasjonen med barn med hørselstap kan innebære.

Det har vært lettere å komme i gang i de daglige rutineene med å bruke tegn i kommunikasjonssituasjonene når alle hadde felles kunnskap og tegngrunnlag. Informanten sa at alle ”torde å løfte hendene”.

Informanten understreket også hvor viktig og nyttig det hadde vært at en person fra senteret hadde kommet til barnehagen og hatt den praktiske undervisningen med barna. Hennes bidrag i barnegruppen hadde ufarliggjort bruken av tegn, og personalet hadde samtidig fått sett hvordan dette rent ”metodisk” kunne brukes i kommunikasjonen. Tegnspråklæreren hadde fungert som en ”rollemodell” for alle ansatte.

Informanten ønsket seg oppfølgings- / vedlikeholdskurs der hele personalet på avdelingen kunne få mulighet til å videreutvikle både sitt tegnforråd og sin kommunikative kompetanse.

Når det gjaldt materiell, så hadde det vært nyttig med en oversikt over aktuelle tema til bruk i barnehagen, hvor det vises tegngloser og annet materiell som kunne brukes i innlæringen, gjerne med metodiske tips og råd for hvordan dette kan gjennomføres i det daglige arbeidet i barnehagen.

Informanten avsluttet med igjen å påpeke hvor viktig det hadde vært at alle på avdelingen hadde hatt mulighet til å delta på kursene. Dette har gjort kommunikasjonen med tegn til et felles ansvar og ikke en ”aktivitet” som kun ble pålagt en enkelt person / personer.

Informant B fra barnehagene

Denne informanten hadde deltatt på intensivt tegnspråkkurs våren før barnet startet i barnehagen. Hun hadde stort utbytte av dette kurset. Det var døve lærere som underviste, og som stilte krav til kursdeltakerne. Hun følte seg imidlertid ensom mht å skulle være den eneste som hadde fått opplæring i tegnspråk og som hadde ansvar for å lære bort tegn både til barnegruppen og til personalet for øvrig.

Det ble så mulighet for hele personalet å få delta på kurskvelder i regi av Møller kompetansesenter. Informanten understreket hvor viktig det var at alle fikk mulighet til å delta og få den samme informasjonen / kunnskapen om kommunikasjonsformen og tegnforråd. De lærte sanger som var overførbare til arbeidet i barnehagen, og tegn for de daglige "rutinene"/ arbeidet sammen med barna.

Barnehagen ble så med i et prosjekt der det kom en tegnspråklærer fra senteret og underviste barna 1 gang pr uke i samlingsstund i ca et halvt år. Personalet fikk ny inspirasjon og en ukentlig vitamininnsprøytning. De lærte nye tegn og fikk ideer til bruk av tegn i samlingsstunden. Barna ble også inspirerte til å bruke tegn, og de hadde muligheten til å stille spørsmål. Barna lærte tegn meget raskt og syntes det var morsomt å bruke tegn og "eksperimentere" med bruken av disse. Foreldrene til de andre barna fortalte at barna brukte tegn ved middagsbordet når de hadde lært nye tegn, og at de var svært stolte av den nye kunnskapen de hadde fått. Foreldrene til disse barna ble også nysgjerrige på denne kommunikasjonsformen og enkelte kunne nok tenkt seg og fått anledning til å delta på kurs. Det var svært positivt at det kom en person utenfra barnehagen og underviste i denne startfasen.

Tegnspråklæreren hadde også en oppfølgingsperiode med personalet etter at prosjektet var avsluttet. I begynnelsen var personalet litt engstelige for å bli observert når de brukte tegn, men det å bli observert i kommunikasjonssituasjoner ga dem "en dytt" til å bruke NMT enda mer aktivt. Tegnspråklæreren var der for å gi dem støtte når de kom til ord de ikke hadde tegn for, og kunne gi praktiske råd og tips om bruken av visuell kommunikasjon.

Det ble også arrangert nettverkskurs for foreldre og nettverk til det barnet som brukte NMT. Dette ble svært positivt mottatt. På denne måten fikk foreldre og nærpersoner den samme informasjonen som personalet i barnehagen hadde fått, slik at det kunne legges til rette for et enda tettere samarbeid rundt kommunikasjonen med barnet. Det var godt at alle lærte tegn sammen. Dette skapte en fellesskapsfølelse, og alle ville barnets beste.

Når det gjaldt materiell, så var det svært positivt å få råd og tips om dette. Ikke minst det å få anledning til å få materiellet demonstrert og se det i praktisk bruk.

Da "Pippi Langstrømpe" gikk på barnetv, begynte barna i barnehagen å leke rollelek på svensk. Dersom en lignende "helt" hadde fantes på tegnspråk, så hadde dette også kanskje vært en inspirasjonskilde for barna i barnehagen.

Informant A fra skolene

Denne informanten hadde lang erfaring med undervisning av barn med ulike grader og art av hørselstap. Informanten hadde også utdanning i tegnspråk, og behersket så vel dette, som NMT.

Denne informanten var også opptatt av nytten av å bruke NMT til barn som av ulike årsaker ikke utvikler talespråk.

På denne informantens skole hadde de opprettet et tegnspråkteam, da det var flere elever med hørselstap på denne skolen. Hun understreket også at det er positivt med flere personer i et slikt team, noe som gjør at en har flere å støtte seg til, og at det ikke blir så sårbart når det for eksempel oppstår sykdom eller annet fravær. Det var også svært positivt å kunne utnytte hverandres kompetanse.

Det som kom fram som de aller viktigste områdene i denne samtalen, var behovet for kompetanseheving når det gjaldt tegn / tegnspråk og informasjon om materiell.

Det er viktig at det kan tilbys en kursrekke som har en tydelig progresjon, men som også kan være fleksibel i forhold til spesifikke ønsker kursdeltakerne måtte ha. Det kan for eksempel være ønske om å lære tegn i forbindelse med ulike tema som er aktuelle i barnehagen / skolen på kurstidspunktet.

Når det gjaldt materiell kunne det vært ønskelig med en ”ressursbank” som var laget temavis, uavhengig av om det er for barnehage eller skole.

For å få nærmere kjennskap til / oversikt over aktuelt materiell, kunne det vært ønskelig med arbeidsseminar / workshops der man kunne bli kjent med materialet og få prøvet det selv. På denne måten ville det være lettere å implementere dette på egen arbeidsplass.

Informant B fra skolene

Denne informanten hadde også lang erfaring med undervisning av barn med ulike grader og art av hørselstap. Informanten hadde også utdanning i tegnspråk, og behersket så vel dette, som NMT. På denne skolen var det også flere barn med ulike former for hørselstap og språkkoder.

På denne skolen hadde de arbeidet i mange år med å implementere tegn på alle klassetrinnene, spesielt gjennom korsang med tegn og andre fellesaktiviteter. Det hadde hele tiden vært et nært samarbeid med både lærere og elever på alle trinn, og selvsagt også med foreldrene til alle elevene.

Det som denne informanten understreket også har vært viktig for et vellykket resultat, var at skoleledelsen også hadde vært med og stilt seg positivt til de ulike tiltakene de hadde gjennomført i løpet av de siste 9 årene det er drevet med tegn / tegnspråk på denne skolen.

Det var i alle disse årene arbeidet helt bevisst med å skape en kultur for bruk av tegn / tegnspråk på denne skolen. De erfaringene som er høstet i løpet av disse årene er at når en tilrettelegger spesielt for de elevenes som har et hørselstap, så kommer dette mange andre elever til gode også.

Denne informanten tok også opp jevnlig kompetanseheving som svært viktig. Det kan være å få utvidet tegnforrådet, pedagogiske / metodiske råd og tips, informasjon om både nytt og eksisterende materiell og bruken av dette.

Informant fra et lærings- og mestringssenter

Denne informanten ville spesielt framheve 3 områder som hun syntes det var viktig at prosjektgruppen så nærmere på i sitt videre arbeid: kurstilbud, pedagogisk / metodisk veiledning og materiellinformasjon.

Hun mente senteret burde utvikle en ”grunnpakke” når det gjaldt kurs. En grunnpakke både for hele personalet i barnehagen og for barnets familie og nettverk. Dette for å sikre at alle rundt barnet har / fikk den samme basiskompetansen.

Hun presiserte at det kunne være flere i barnehagen som ikke hadde den ”hørselsfaglige” kompetansen fra før, og som vil trenge noe av denne for å forstå problematikken / utfordringene på dette feltet, for eksempel kunnskap om audiogram, ørets anatomi, årsaker til høretap osv.

I tillegg til denne basiskunnskapen, må det bygges opp et tegnforråd som tar utgangspunkt i dagsrytmen i barnehagen. Informanten var her inne på at det kunne være flere barn som ville profittere på at det ble bruket tegn i den daglige kommunikasjonen.

Det burde også være tilbud om påbyggingskurs etter at en har gjennomført ”grunnpakken”. I dette kurset burde det bli være mer om hvordan man tilrettelegger for barn med høretap i barnehagen og utvidelse av tegnforrådet i forkant av barnets språklige utvikling.

I tillegg til at alle går gjennom ”grunnpakken”, er det viktig at noen av personalet utvikler mer kompetanse, at de ”spisses” på dette fagområdet. Dette kan skje gjennom direkte veiledning fra senteret til barnehagen, eventuelt via audiopedagogtjenesten i fylket, eller ved kurs på senteret eller lokalt. Hvis denne typen kurs legges lokalt, vil en kunne nå ut til flere barnehager i regionen, og således få kompetansespredningen til mange flere personer samtidig.

Når det gjaldt materiell, mente denne informanten at informasjon om dette må legges inn som ”faste poster” i alle kursene senteret arrangerer. I tillegg var det viktig at kursdeltakerne får mulighet til å prøve materialet også. Det bør være lett å finne passende materiell på senterets nettsider. Når en skal søke etter egnet materiell på nettet, burde dette være så ”finmasket” som mulig, slik at de som leter ikke må bruke alt for mye tid på å finne fram til det materialet som var egnet til deres bruk.

Oppsummerende kommentarer fra denne informanten: senteret burde tilby en grunnpakke, der både innhold og omfang beskrives, så en påbygnings”modul”(er) for de som skal arbeide tettest rundt barnet. Det er helt nødvendig og meget viktig at det inngår metodiske råd og tips i disse kursene og at det gis informasjon om egnet materiell til bruk i barnehagene.

Samtale med kursholdere internt på senteret

Prosjektgruppen la først fram oversikten over de NMT - kursene senteret tilbyr pr i dag: kurs for foreldre med barn i førskolealder, nettverkskurs over 3 kvelder med 2 kvelders oppfølgingskurs, kurs på bestilling lokalt fra barnehager, familie og nettverk, skoler, voksne.

I løpet av denne samtalen kom vi også inn på modellen for ”Kursholderkurs” som senteret gjennomførte på slutten av 1980, begynnelsen av 1990 – tallet. Målet med disse kursene var blant annet å ”utdanne” lokale kursholdere i NMT som kunne holde kurs lokalt i sitt område, med noe veiledning / oppfølging fra senteret.

Noe av årsaken til at disse kursene opphørte var at det i praksis ble vanskelig for disse personene å holde kurs lokalt. De måtte gjøre dette i tillegg til sin vanlige jobb, og det var ikke spesielt gunstige rammebetingelser som ble lagt til rette for at de kunne ta på seg slike kursoppdrag.

Samtalen gikk så tilbake til de kursene den enkelte hadde undervist på, og de aller fleste av kursholderne opplevde at kursdeltakerne var svært motiverte og lærevillige.

Det ble diskutert at kursholderne nok kunne ha stilt flere forventninger til kursdeltakerne og tydeliggjort at det her ligger en forpliktelse til egentrening mellom kurskveldene.

Samtidig må kursholderne være forsiktige slik at de ikke ”dreper” nysgjerrigheten og entusiasmen de aller fleste kursdeltakerne legger for dagen.

Det ble snakket om å opprette en NMT- base med kursinnhold, sanger, materiell osv. En slik base ville gjort det lettere for flere å være i stand til å holde slike kurs, og det ville igjen ført til at belastningen på hver enkelt av kursholderne ikke ble så stor, samtidig som senteret muligens kunne tilby flere kurs?

Det ble også snakket også om å involvere lokale krefter, som audiopedagogtjenesten i fylkene og NAV v/ hjelpemiddelsentralen som bidragsytere på kursene lokalt når det gjaldt hørselsteknisk informasjon.

Prosjektgruppens kommentarer

Alle informantene pekte på hvor viktig det var at det er flere personer fra hver arbeidsplass som får delta på kurs. Dette med bakgrunn i å skape en felles ”plattform” som alle hadde fått ta del i, og som styrker fellesskapsfølelsen på dette området.

Informantene var også enige om at det var viktig med oppfølgings- og vedlikeholdsrutiner når det gjaldt kurs i NMT. Dette er et moment prosjektgruppen har tatt med i forslag til kursmodell.

De fleste informantene var også inne på dette med å få mulighet til å prøve ut materiellet som finnes. Dette er også et punkt som prosjektgruppen har tatt med i kursmodellen.

3.7 Studiebesøk

Prosjektgruppen har valgt å dra på 2 studiebesøk i forbindelse med dette prosjektet. Begge besøkene var på Center for tegnsprog og tegstøttet kommunikation i København. Begge besøkene var av 1 dags varighet. Det første besøket ble gjennomført i juni 2008 og det andre besøket i juni 2009. Besøkene hadde forskjellig målsetting og innhold.

Besøk, juni 2008

Center for tegnsprog og tegnstøttet kommunikation i København har lang tradisjon på å tilby kurs i tegnstøttet kommunikasjon, heretter kalt NMT. Det var interessant for prosjektgruppen å få informasjon om hvilke kursmodeller de hadde og hva kursinnholdet var. Prosjektgruppen var også interessert i å få høre om hvilket materiell de hadde utviklet og brukte på disse kursene.

Kurstilbudene i NMT var til ulike målgrupper: foreldre, nettverk, voksne med høretap og fagpersoner i barnehager. Kursene ble holdt på senteret.

Når det gjaldt kurs til foreldre så hadde de bygget disse opp i moduler. Hver modul gikk over 5 dager, med undervisning fra kl. 09.00 – kl. 15.00. Prosjektgruppen fikk se eksempler på kursprogram for de ulike modulene.

Det hendte også at de slo sammen foreldregrupper som var på tegnspråkkurs når det var sammenfallende tema de skulle gå gjennom. Dette var selvsagt en meget god måte å utnytte ressursene på, samtidig som foreldrene fikk møte andre i samme situasjon som dem selv.

Det var foreldrenes hjemmekommuner som betalte for kursene foreldrene deltok på, og foreldrene måtte selv ta ansvar for å melde seg på til de enkelte modulene, og selv gjøre avtaler med sin hjemmekommune om å få økonomisk bistand til dekking av kursutgiftene.

Slik prosjektgruppen oppfattet det, var det ikke sikkert at foreldrene møtte de samme foreldrene som de hadde vært sammen med på forrige modul når de kom tilbake på neste kurs.

Senteret hadde utviklet materiell til bruk i opplæringen av voksne døvblitte personer, ”Godt begynt” og ”Godt i gang” Dette var gjort gjennom prosjektmidler som senteret hadde fått. Prosjektet hadde gått over 4 år, med utvikling av materiell, utprøving av dette og evaluering. Materiellet besto av kurshefter og VHS - kassetter, og tok for seg dagligdagse kommunikasjonssituasjoner.

Senteret hadde fått mange positive tilbakemeldinger etter utprøvingen av kursmateriellet.

Besøk, juni 2009

Som et resultat av prosjektgruppens besøk i 2008, fikk gruppen kontakt med prosjektgruppen som arbeidet med materiell til bruk i NMT.

De fortalte at de hadde sett på ulike typer materiell som var laget i de nordiske landene, men at disse bla var på cd-rom og ikke nettbasert. De hadde også vært på en studietur til Finland, og sett på et prosjekt som drev med synkron fjernundervisning av døvblitte. Dvs at det var kursdeltakere som satt på ulike steder i Finland og var koblet opp via videokonferanse, og det var en tolk med som fungerte som lærer.

De arbeidet nå med å finne løsninger for å legge ulike oppgavetyper på nettet, slik at interesserte kunne sitte ved sin datamaskin å lære NMT og løse oppgaver.

Dette var også meget interessant for prosjektgruppen med tanke på vårt prosjekt og hvordan vi kan spre informasjon om materiell og hvordan det kan la seg gjøre å legge ut oppgaver til selvstudium på nettet. Dette kommer prosjektgruppen nærmere tilbake til i kapittel 4.

Den danske prosjektgruppen hadde også arbeidet med å digitalisere det materiellet de hadde utviklet tidligere. (Se beskrivelse av dette under forrige besøk) Materiellet på VHS – kassetene var nå lagt over på DVD.

Prosjektgruppen fikk demonstrert ulike oppgavetyper som de skulle legge på nett for selvstudium. De fortalte at de hadde vært gjennom en meget lang og vanskelig prosess med hensyn til å finne egnede tekniske løsninger som ivaretok alle de spesifikasjonene de trengte for at oppgavene skulle bli slik de ønsket.

De fortalte at de hadde vært inne på flere ”blindspor” mht tekniske løsninger, fordi de firmaene de hadde hatt kontakt med ikke hadde forstått kompleksiteten av det den danske prosjektgruppen ønsket mht tekniske løsninger.

Dette hadde tatt mye av tiden deres, og det hadde ført til mye frustrasjon i prosjektgruppen underveis.

Nå hadde de imidlertid endt opp med et nettbasert program som var utviklet i New Zealand, ”exelearning”. Dette var et gratis program der brukerne ikke trengte egne brukernavn og passord for å kunne komme inn på og bruke programmet. De kommer til å legge dette ut som en lenke slik at de som ønsker å prøve oppgavene lett får tilgang til dem.

De viste oss eksempler på oppgavetyper som de har laget demo - versjoner av.

De hadde valgt tema ”reise” og laget ulike øvelser i forbindelse med dette:

- en ”cloze – test”, som besto av å skrive inn det ordet / tegnet som manglet
- en ”dialogøvelse” der det var spørsmål man skule svare på
- ulike ”grammatikkøvelser” av ”flervalgs”- varianten, der en skal sette inn riktig bruk av tegnet i rett kontekst.
- en øvelse der en skal finne det tegnet som ikke hørte hjemme i sammenhengen av en rekke på 6 tegn.

Den danske prosjektgruppen skulle arbeide videre både med designet på oppgavene og brukervennligheten. Deretter ville de gjennomføre en utprøvningsfase.

Den danske prosjektgruppen hadde tidligere gjennomført en spørreundersøkelse som tok for seg behovet for kursmateriell for denne målgruppen, og de hadde fått meget positiv respons

på dette, og det var nå mange i blant annet gruppen voksne døvblitte som ventet på utprøvingsfasen i dette prosjektet.

I løpet av denne dagen fikk prosjektgruppen også anledning til å snakke med en person som arbeidet med ”Ordbokprosjektet”. Dette var et prosjekt hvor man legger ut tegn fra dansk tegnspråk på nettet, og hvor man hadde ulike søkeord for å finne fram til den / de opplysningene man var ute etter.

Dette var også et interessant område med tanke på vårt prosjekt. Det finnes allerede en tegnordbok på nettet med norsk tegnspråk også. Prosjektgruppen vil komme nærmere tilbake til bruken av denne i kapittel 4.

Prosjektgruppen fikk også anledning til å møte en person som underviste i ”Babytegn”. Dette viste seg å ha blitt et svært populært tilbud. Det dreide seg ikke bare om å lære babyer med hørselstap tegn, men også å lære tegn til hørende babyer.

Dette var et 3- timers kurs, der man lærte mellom 30 – 40 tegn og noen typiske danske barnesanger. Disse kursene ble tilbudt både internt på senteret og eksternt i lokalmiljøet.

Kapittel 4: Oppsummering / Konklusjon / Videre planer

4.1 Oppsummering / konklusjon

Prosjektgruppen har, gjennom kartleggingsundersøkelsen, ønsket å få belyst hvordan norsk med tegnstøtte fungerer for målgruppen hørselshemmede førskolebarn / elever, og på hvilken måte denne kommunikasjonsformen kan bidra til språk - og kommunikasjonsutviklingen for disse barna.

Barna / elevene som denne undersøkelsen omfatter, har sitt barnehage / skoletilbud i den lokale barnehagen / skolen på hjemstedet. Det stilles store krav til de som arbeider med disse barna og det lokale hjelpeapparatet, når det gjelder ulike former for kompetanse på området hørselsvansker. Barn med høretap er en marginal gruppe, og det kan ikke forventes at hver kommune har den kompetansen som er nødvendig for å tilrettelegge optimalt for disse barna / elevene. De aller fleste av disse barna er tilmeldt audiopedagogtjenesten i sitt hjemfylke, og denne kan bistå den enkelte barnehage / skole med informasjon, råd og tips i forhold til ulike former for tilrettelegging som er nødvendig for det enkelte barnet. Det lokale hjelpeapparatet kan også be om tjenester fra det statlige spesialpedagogiske kompetansesenteret i sitt distrikt.

Informantenes svar viste at barna / elevene har mange voksne rundt seg som bruker NMT i kommunikasjonen. Dette er med på å skape et godt kommunikasjonsmiljø og gode muligheter for kommunikativt samspill rundt det enkelte barnet / eleven.

Mange språkmodeller rundt det enkelte barnet bidrar også til at kommunikasjonsmiljøet ikke blir så "sårbart", og det kan også være lettere å opprettholde motivasjonen for å bruke NMT. Det er også en stor fordel at det er flere som bruker NMT når det er snakk om vedlikehold og videreutvikling av kompetansen på dette området.

Informantene har beskrevet at NMT brukes gjennom hele dagen i barnehagen / på skolen. De har svart at barnet / eleven har store fordeler ved at det brukes NMT i kommunikasjonen. Informantene har skrevet at barnet lettere oppfatter og får med seg innholdet i det som blir formidlet. Barnet blir tryggere når den visuelle kommunikasjonsformen brukes, og en unngår at det blir mange misforståelser.

Informantene beskriver også at barnet blir mer aktivt med i kommunikasjonssituasjonen, og at barnet gjennom NMT får et "redskap" til å gjøre seg forstått.

Informantene har svart at barna i barnehagen / elevene på skolen, barnets familie og nettverk også har fått noe opplæring i bruk av NMT.

Dette er med på å forsterke det kommunikative miljøet rundt det enkelte barnet, noe som også virker inkluderende.

Når nettverket rundt barnet også bruker NMT, er dette en støtte for barnets familie, noe som bidrar til økt forståelse når det gjelder de kommunikative utfordringene en kan møte i samvær med hørselshemmede barn.

Alle informantene i undersøkelsen har en positiv holdning til bruk av NMT, men en del peker også på hva som kan være til hinder for at kommunikasjonsformen ikke benyttes. De framhever manglende tegnkompetanse, at man er redd for å bruke "feil" tegn og at man glemmer tegn man har lært. Informantene peker også på at manglende organisert kompetanseheving på dette området også er å betrakte som et hinder for å bruke NMT.

De sier også i sine svar at det er behov for mer øvelse i bruk av NMT, samtale og diskusjon rundt den praktiske bruken av kommunikasjonsformen. Dette vil bidra til å skape økt trygghet når det gjelder å bruke NMT i hverdagen.

De aller fleste informantene har også tegnspråkkompetanse, og uttrykker at de har stor nytte av denne når de bruker NMT. Tegnspråkkompetansen har gitt dem flere språklige virkemidler å ta i bruk når de skal bruke NMT.

Når det gjelder ønsket om å få en systematisk kompetanseheving i NMT, så er dette noe prosjektgruppen vil beskrive i forslag til ny kursmodell, se side 44, Beskrivelse av ny kursmodell.

De aller fleste informantene har fått sin opplæring i NMT i Møller kompetansesenters regi. Det er bare et fåtall som har hatt et kurstilbud lokalt. Dette er også noe som prosjektgruppen prøver å imøtekomme ved at forslaget til ny kursmodell også kan gjennomføres lokalt.

Innholdet i – og oppbyggingen av den nye kursmodellen som prosjektgruppen foreslår, vil forhåpentligvis bidra til å øke kompetansen til de fagpersonene som bruker denne kommunikasjonsformen i sitt daglige arbeid.

Prosjektgruppen har forsøkt å ta hensyn til de fleste innspillene som informantene har kommet med, og med dette forhåpentligvis lyktes i å bygge opp en kursmodell som har en progresjon og ”en rød tråd”. Dette vil senteret få en tilbakemelding på når en utprøving og evaluering er gjennomført i løpet av 2010.

Den nye kursmodellen vil således forhåpentligvis føre til en forbedring i senterets tjenestetilbud når det gjelder kurs i norsk med tegnstøtte.

Informantene har også påpekt gjennom sine svar at det kan være vanskelig å skaffe seg oversikt over egnet materiell til bruk for barna. Dette er også et område som prosjektgruppen inkorporerer i den nye kursmodellen. Der vil det bli gitt informasjon om egnet materiell, samt avsatt tid til å bli kjent med og får prøvd materialet. Det vil også bli gitt råd og tips når det gjelder materiell som kan brukes til de andre barna i barnehagen / på skolen.

Som før nevnt, har informantene svart at det er mange voksne rundt barnet / eleven som bruker NMT. Prosjektgruppen vil foreslå at det bør være med minst to deltakere fra hver arbeidsplass når de skal dra på kurs.

4.1.1 Videreutvikling av Møller kompetansesenters kurs / tjenestetilbud

Et av målene med prosjektet var å videreutvikle Møller kompetansesenters kurs- / tjenestetilbud når det gjaldt kurs i norsk med tegnstøtte (NMT).

Prosjektgruppen har gått gjennom informantenes svar og ønsker når det gjelder kompetanseheving på dette området, og gruppen har, som før nevnt, forsøkt å inkludere disse i forslaget til ny kursmodell.

Prosjektgruppen har tidligere vært inne på at Møller kompetansesenter har arrangert kurs i NMT i mange år. En oversikt over dette kurstilbudet er beskrevet nedenfor.

4.1.2 Eksisterende kursmodeller / kurstilbud ved Møller kompetansesenter

A. Norsk med tegnstøtte (NMT) for foreldre og fagpersoner

Dette er et kurstilbud som er beskrevet i prosjektrapporten for ”Enhetlig og helhetlig habilitering for hørselshemmede barn i alderen 0 – 6 år”.

Målet med kurset er at foreldre til og fagfolk som arbeider med hørselshemmede barn, skal få kunnskap om hvordan de kan styrke kommunikasjonen med barna gjennom å visualisere talespråket.

Innholdet i kurset: innledning om hørselshemming og visuell kommunikasjon, NMT: naturlige tegn, aktuelle tegn for førskolebarn som tegn for dyr, farger, mat, familietegn, leker, følelser med mer, lokalisasjon, tidsliner.

Denne kursrekken er på 30 timer. Opplæringstilbudet kan organiseres som egne kursrekker ved senteret eller gis i nettverksamlinger lokalt.

På Møller kompetansesenter er det utarbeidet en detaljert plan for denne kursrekken, og en har nå gjennomført denne med en foreldregruppe som har barn i førskolealder.

Kursrekken har gått over 6 dager med 5 timer undervisning pr. dag.

Se vedlegg 2 for en detaljert plan for dette kursopplegget.

B. Norsk med tegnstøtte (NMT) for foreldre til barn i skolealder og fagpersoner

Møller kompetansesenter har laget en rammeplan for tilbudet til foreldre og fagfolk når det gjelder barn i skolealder. Denne planen går over 4 dager, med 5 timer undervisning pr. dag, i alt 20 timer.

Denne kursrekken er foreløpig ikke utprøvd ved senteret.

Se vedlegg 3 for en rammeplan for dette kursopplegget.

C. Nettverkskurs i norsk med tegnstøtte (NMT)

Møller kompetansesenter tilbyr kurs for nettverket til barn med hørselstap.

Kursrekken går over 3 kvelder med 3 timer undervisning pr. kveld:

1. Kurskveld

- ”Forutsetninger for lytte- og taleoppfattelse”
- ”Lurt å gjøre i kommunikasjon med barnet”
- Norsk med tegnstøtte (NMT).Undervisning i grupper

2. Kurskveld

- Felles oppsummering av 1. kurskveld.
- Norsk med tegnstøtte (NMT). Undervisning i grupper.

3. Kurskveld

- Norsk med tegnstøtte (NMT). Undervisning i grupper.

Kurset er gratis for alle deltakerne.

Denne kursrekken er gjennomført 2 ganger, og kursdeltakerne var meget godt fornøyde både med innholdet og gjennomføringen. De kom med ønske om et oppfølgingskurs, se kurs D.

D. Oppfølgingskurs for nettverket til barn med hørselstap

Kursrekken går over 2 kvelder, med 2 timer undervisning pr. kveld:

1. Kurskveld

- Litt repetisjon fra forrige kurs.
- Norsk med tegnstøtte (NMT) . Undervisning i grupper.

2. kurskveld

- Norsk med tegnstøtte (NMT). Undervisning i grupper.

Kurset er gratis for alle deltakerne.

Oppfølgingskurset fikk samme gode tilbakemelding som beskrevet for kurs C. Det var ikke like mange deltakere på oppfølgingskurset som på det ”grunnleggende” kurset, men det ga likevel en tydelig pekepinn på at dette også er et meget relevant kurstilbud.

E. Åpent kurs i norsk med tegnstøtte (NMT) for foreldre og fagpersoner

Målgruppe: Foreldre og fagpersoner som arbeider med barn / unge som trenger tegnstøtte i sin kommunikasjon.

Forkunnskaper: Ingen

Innhold: Informasjon om visuell kommunikasjon, tegngloser i forhold til dagligdagse tema, praktiske kommunikasjonsøvelser, erfaringsutveksling, informasjon om materiell og aktuelle nettsteder.

Varighet: 2 dager, kl. 09.00 – 15.00 begge dagene.

Kursavgift: Kr 1000 dersom bruker ikke er tilmeldt senteret. Hvis bruker er tilmeldt senteret, betales ingen kursavgift. Kursavgiften inkluderer lunsj og kursmateriell.

Dette er et nytt kurs som senteret tilbød for første gang høsten 2009. Det ble gjennomført med fagpersoner i barnehager og foreldre/ nærpersoner. Evalueringen etter 2.kursdag var meget positiv, og kursdeltakerne uttrykte at det de hadde lært i løpet av kursdagene, kunne de anvende umiddelbart i barnehagen / hjemmet.

Det ble også her ytret ønske om en ”oppfølgingsdag” til våren. Denne vil bli satt opp på kursoversikten for våren 2010.

F. Åpent kurs i norsk med tegnstøtte (NMT) for unge og voksne personer med hørselstap og deres nettverk

Målgruppe: Unge og voksne personer med hørselstap og deres nettverk

Forkunnskaper: Ingen

Innhold: Informasjon om visuell kommunikasjon, tegngloser i forhold til dagligdagse tema, praktiske kommunikasjonsøvelser, erfaringsutveksling, informasjon om materiell og aktuelle nettsteder.

Varighet: 3 kvelder, med 2 timer undervisning pr. kveld

Kursavgift: Det er ingen kursavgift for dette kurset.

Dette kurset er også et nytt tilbud fra senterets side. Kurset skal gjennomføres i løpet av mars måned 2010. Det blir spennende å se hvordan responsen på dette kurstilbudet blir.

G. Kurs i norsk med tegnstøtte, på forespørsel

Senteret erfarer at det stadig kommer forespørsler med ønske om lokale kurs i norsk med tegnstøtte. Senteret prøver å etterkomme disse ønskene, men det er helt klart et kapasitetsspørsmål. Det som vi setter som et kriterium for å arrangere slike kurs lokalt, er at man ”fanger opp” familie og nettverk til flere barn, eventuelt flere barnehager som man da gir kurstilbud til samlet. Dette er en effektiv måte for å nå ut til flere på samme kurs. Dette betyr også at belastningen på hver kursholder kan reduseres ved at man når flere kursdeltakere samlet enn om man gjennomførte kurs for en og en familie / barnehage.

4.1.3 Beskrivelse av kursmodell utviklet ved Nedre Gausen kompetansesenter

Prosjektgruppen har vært i kontakt med fagpersoner fra Nedre Gausen kompetansesenter, som har arbeidet med, og gjennomført en kursmodell i visuell tilrettelegging og norsk med tegnstøtte siden 2004.

Deres kursmodell består av 5 heldagssamlinger fordelt utover et skoleår. Målgruppen deres er pedagoger i barnehage og skolens 1. – 3. trinn.

De har nå fem ”kurskull” som har gjennomført dette kursopplegget.

På hver gruppe har de hatt mellom 15 og 20 personer. Ett av kriteriene for deltakelse har vært at det må være minst 2 personer fra hver arbeidsplass i gruppen. Dette gjør det lettere for kursdeltakerne å bringe kunnskapen fra kurset tilbake til egen arbeidsplass, og det er også lettere å holde motivasjon og engasjement oppe når man er flere som deltar på samme kurs.

De har meget gode erfaringer med denne kursmodellen. Både deltakerne og kursholderne ser det som svært positivt at kurset strekker seg over tid, fordi det tar tid å skulle lære seg å bruke denne kommunikasjonsformen.

Det settes av god tid til erfaringsutveksling i løpet av kursdagene. Dette er et meget viktig element i kursinnholdet.

Det er kursholders ansvar å holde kurset ”varmt” hos kursdeltakerne mellom samlingene. Dette gjøres blant annet ved at deltakerne har arbeidsoppgaver / ”lekse” de skal gjennomføre / øve på mellom samlingene.

Kursdagene er delt i 2 hoveddeler, hvor den ene delen vies til innlæring av nye ”tegnløser” i ulike tema, samt erfaringsutveksling, og den andre delen går med til å informere om egnet materiell, der kursdeltakerne også oppfordres til å ta med seg materiell de har brukt.

I løpet av disse kursene har det dannet seg nettverk mellom barnehager og skoler. Det er flere som har kontakt med hverandre mellom kursdagene, både når det gjelder erfaringsutveksling og besøk.

Prosjektgruppen finner denne kursmodellen meget interessant, og vil bruke den som utgangspunkt for vårt forslag til kursmodell for Møller kompetansesenter

4.1.4 Forslag til ny kursmodell

Møller kompetansesenters virkeområde er i hovedsak Møre- og Romsdal, Nord- og Sør-Trøndelag, men senteret yter også noen tjenester til Nordland, Troms og Finnmark. Det ligger i kortene at vi har en ”geografisk utfordring” når det gjelder å arrangere kurs som skal gå over tid.

Det vil klart være et økonomisk spørsmål hvis kursdeltakere må reise inn til senteret mange ganger for å delta på kurs, så vi tenker oss en modell der kursdeltakerne kommer til senteret og blir her i 4 dager (1. del av grunnkurs), og at det deretter vil være en mellomperiode der kursdeltakerne arbeider på egen hånd med diverse oppgaver, men med oppfølging / veiledning fra kursholder fra senteret.

Kursdeltakerne møtes så igjen til et påbyggingskurs over 3 dager på senteret.

Grunnkurs: Dette gjennomføres på senteret over 4 dager, eventuelt lokalt over 4 ettermiddager/ kvelder.

Mellomperiode: I mellomperioden, 2 – 3 måneder, er det meningen at kursdeltakerne skal arbeide med utprøving av diverse opplegg i egen barnehage / skole. De skal også forberede innlegg til neste kurssamling når det gjelder erfaringer de har gjort seg med utprøvingen. Det vil også være andre arbeidsoppgaver kursdeltakerne skal løse i denne mellomperioden. Prosjektgruppen har tenkt at i denne perioden vil det bli tilbudt undervisning/ veiledning via videokonferanse, og at det også vil bli benyttet en læringsplattform for oppgaveløsning / kontakt med andre kursdeltakere og kursansvarlig på senteret.

Påbyggingskurs: Dette gjennomføres på senteret over 3 dager, eventuelt lokalt over 3 ettermiddager / kvelder.

Det bør være en forutsetning at det deltar minst 2 personer fra hver barnehage / skole på kurset. Dette med utgangspunkt i det prosjektgruppen har skrevet tidligere mht å bygge opp kompetanse i bruk av NMT lokalt i egen barnehage / skole.

Det vil også ligge en forpliktelse når det gjelder å prøve ut opplegg over tema mellom samlingene, i egen barnehage / skole. Dette vil bli lettere å gjennomføre / ”holde trykk på” hvis det er flere fra hver barnehage / skole som deltar på kurset.

Det vil bli satt av tid i løpet av kursdagene til at kursdeltakerne får komme med egne innspill og erfaringer, da vi har god erfaring fra kurs der nettopp dette er satt inn på timeplanen. Dette kan også bidra til at det opprettes lokale nettverksgrupper, noe som våre informanter også ønsker / etterlyser. Kursdeltakerne blir således også viktige bidragsyttere på kurset.

SKJEMATISK BESKRIVELSE AV NY KURSMODELL			
Grunnkurs	Varighet	Sted	Innhold
	4 dager (4 kvelder)	Møller (Lokalt)	<ul style="list-style-type: none"> • Audiologi • Tilrettelegging i barnehage/ skole • Praktisk / metodiske råd og tips ("Lurt å gjøre i kommunikasjonen med hørselshemmede barn") • Hva er norsk med tegnstøtte (NMT) / hva er norsk tegnspråk (NTS) • Naturlige tegn • Tegngloser i forhold til aktuelle tema • Arbeidsseminar med case, lage opplegg over et tema som skal prøves ut i egen barnehage / klasse • Informasjon om materiell og praktiske øvelser i bruk av materialet • Erfaringsutveksling
Mellomperiode		Lokalt	<ul style="list-style-type: none"> • Egentrening med oppgaver fra grunnkurset og nettbaserte "øvelser" • Utprøving av opplegg i egen barnehage / klasse og legge fram på neste samling.
Påbyggingskurs	3 dager (3 kvelder)	Møller (Lokalt)	<ul style="list-style-type: none"> • Erfaringsutveksling • Påfyll av tegngloser i forhold til ønsket tema • Arbeidsseminar med framlegg fra utprøving av opplegg i egen barnehage / klasse • Informasjon om materiell

DETALJERT BESKRIVELSE AV NY KURSMODELL		
Grunnkurs	Sted	Innhold
Dag 1	Møller Lokalt	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Audiologi</u> Ørets anatomi og fysiologi Lydteori Audiometri / målemetoder Typer hørselstap Årsaker til hørselstap • <u>Hva er norsk med tegnstøtte (NMT) / hva er norsk tegnspråk (NTS)?</u> Norsk tegnspråk Blandingsformer Naturlige tegn • <u>Tegngloser:</u> Sanger med tegn Enhåndselfabetet Persontegn Dager Måneder Fødselsdag
Dag 2		<ul style="list-style-type: none"> • <u>Tilrettelegging i barnehage/ skole</u> Praktisk / metodiske råd og tips ("Lurt å gjøre i kommunikasjonen med hørselshemmede barn") • <u>Tegngloser:</u> Sanger med tegn Farger Klær Familie Følelser Mat • <u>Erfaringsutveksling</u> • <u>Informasjon om materiell / praktiske øvelser</u>

Dag 3		<ul style="list-style-type: none"> • <u>Tegngloser:</u> Sanger med tegn Dyr Leker Tid og tidslinjer Tall og telleregler • <u>Arbeidsseminar</u> Lage opplegg over et tema som skal prøves ut i egen barnehage / klasse
Dag 4		<ul style="list-style-type: none"> • <u>Arbeidsseminaret fortsetter</u> Lage opplegg over et tema som skal prøves ut i egen barnehage / klasse • <u>Tegngloser</u> Sanger med tegn Årstider Følelser • <u>Arbeidsoppgaver i mellomperioden</u> Informasjon om disse arbeidsoppgavene. • <u>Oppsummering og evaluering av kursdagene</u> Ønsker for innhold / tema, oppfølgingskurset
Mellomperiode	Lokalt	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Egentrening med oppgaver fra grunnkurset og nettbaserte ”øvelser”</u> Dette vil bli være oppgaver som allerede er lagt ut på www.erher.no Det vil også bli laget oppgaver som kursdeltakerne skal arbeide med i denne perioden. Undervisning / veiledning via videokonferanse og læringsplattform. • <u>Utprøving av opplegg i egen barnehage / klasse og legge fram på neste samling.</u>

Påbyggingskurs Dag 1	Møller Lokalt	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Erfaringsutveksling</u> • <u>Påfyll av tegngloser i forhold til ønsket tema</u> • <u>Framlegg fra utprøving av opplegg i egen barnehage / klasse</u>
Dag 2		<ul style="list-style-type: none"> • <u>Framlegg fra utprøving av opplegg i egen barnehage / klasse</u> • <u>Påfyll av tegngloser i forhold til ønsket tema</u>
Dag 3		<ul style="list-style-type: none"> • <u>Påfyll av tegngloser i forhold til ønsket tema</u> • <u>Informasjon om materiell / praktiske øvelser</u> • <u>Oppsummering og evaluering av kurset</u> Videreføring av arbeidet lokalt i den enkelte barnehage / skole.

Målgrupper: fagpersoner i barnehage, lærere i skolen.

Målsetting med kurset:

- Få økt kunnskap om hørselshemmedes språk og kommunikasjonssituasjon
- Bygge opp et tegnforråd i ulike tema knyttet til hverdagen
- Opparbeide erfaring med praktisk bruk av NMT
- Skape trygghet med hensyn til å ta i bruk NMT som kommunikasjonsform
- Få kjennskap til egnet materiell, og få mulighet til å prøve det.
- Gjøre kursdeltakerne i stand til å overføre kompetansen de får gjennom deltakelse på kurset til kolleger i egen barnehage / på egen skole.

Gruppestørrelse: 15 – 20 personer

Kursorganisering: Det legges opp til en veksling mellom forelesninger, gruppe- / pararbeid og individuelt arbeid.

Kursbevis: Deltakerne får utdelt kursbevis etter endt kurs.

Kostnad: Dette er det ikke tatt stilling til på nåværende tidspunkt.

Markedsføring av kurset:

- Det lages en egen brosjyre om kurstilbudet. Denne legges i alle kursmapper på alle kurs internt, sendes ut, og rådgivere tar den med seg når de er på oppdrag ute.
- Informasjon legges ut på Møller kompetansesenters og Statped's hjemmesider

4.1.5 Kursmodellen gjennomført lokalt

Prosjektgruppen har antydnet i tidligere oversikt at kursmodellen også kan gjennomføres lokalt. Det er da foreslått at grunnkurset går over 4 ettermiddager / kvelder, mellomperioden går som tidligere beskrevet over 2 – 3 måneder, og påbygningskurset går over 3 ettermiddager / kvelder.

En av fordelene ved å arrangere kurset lokalt, vil være at det vil være lettere å få samlet flere personer fra flere barnehager og skoler til dette kursopplegget. Det vil også bli billigere rent økonomisk for barnehagene / skolene dersom kurset arrangeres lokalt.

Imidlertid vil det være knyttet noen rammebetingelser til en lokal gjennomføring av kurset, for eksempel:

- En lokal ”kursvert” som er ansvarlig for rom og utstyr, evt. bespisning osv.
- Møller kompetansesenter har det faglige ansvaret, og bidrar med kursholdere, har ansvar for gjennomføringen av undervisningen og for utvikling av kursmateriell.

4.1.6 Kursmodellen videreutviklet til et ”Kursholderkurs”

Kursholderkurs er en type kurs som senteret har gjennomført for en del år siden. I løpet av samtalen med de interne kursholderne på senteret, ble dette tatt opp igjen. Prosjektgruppen har også tidligere vært inne på denne tanken, fordi det nå kommer stadig flere forespørsler om NMT-kurs til senteret. Det er også et kapasitetsspørsmål når det gjelder hvor mange kurs senteret er i stand til å gjennomføre, og det ville således være formålstjenlig å ”utdanne” lokale kursholdere. Dette konseptet vil det bli arbeidet videre med på senteret.

4.1.7 Kursmodellen brukt til andre målgrupper

Møller kompetansesenter har, som før nevnt, en avdeling for språk -, tale – og kommunikasjonsvansker, og prosjektgruppen har sett at henvendelser om kurs fra grupper som ikke er hørselshemmede, men som av andre årsaker har bruk for tegn i sin kommunikasjon, også har økt.

Senteret vil arbeide videre med hvilke tilbud / tjenester det skal yte til denne / disse målgruppene. Prosjektgruppen ser at kursmodellen som er utviklet også kan tilpasses til disse målgruppene, for eksempel ved at ”teoridelen” i modellen som omhandler audiologi, byttes ut med annet innhold som er tilpasset over nevnte målgrupper.

4.1.8 Utvikling / tilpasning av materiell til bruk i kursmodellen

Prosjektgruppen har tidligere skrevet en del om hva slags materiell som er tenkt brukt i forslaget til kursmodell. Her gjenstår imidlertid en god del arbeid for å beskrive / finne det materiellet som vil passe mht hvilken alders- / målgruppe kursdeltakerne arbeider med. Dette arbeidet vil prosjektgruppen drive videre når det blir aktuelt å gjennomføre et pilotprosjekt for å prøve ut den foreslåtte kursmodellen.

4.1.9 Utprøving og evaluering av kursmodellen

Utprøving av kursmodellene vil bli gjennomført i senterets regi i løpet av 2010.

4.1.10 Informasjonstiltak for å gjøre kjennskapet til materiell mer tilgjengelig

I senterets årsplan for 2010 er dette et prioritert satsningsområde. Senteret skal produsere etterspurt, nyttig og tilgjengelig materiell og faglige ressurser.

Prosjektgruppen har følgende forslag:

- Informasjon om materiell / mulighet til å prøve ut materiell på alle kurs både internt og eksternt
- Informasjon til de andre kompetansesentrene med oppfordring om å spre denne til sine brukere
- Informasjon direkte til barnehager og skoler der senteret har brukere
- Brosjyre med oversikt over nettsteder / adresser som rådgiverne har med seg og legger igjen når de er ute på oppdrag
- Overnevnte brosjyre legges inn i alle kursmapper på alle kurs både internt og eksternt

4.2 Videre planer

I løpet av 2010 vil kursmodellen bli prøvd ut, forhåpentligvis både på senteret og lokalt. Det vil så, i etterkant av denne, bli foretatt en evaluering av modellen og en tilpasning / revidering som følge av evalueringen.

Det gjenstår også et arbeid i forhold til detaljplanlegging når det gjelder gjennomføringen av kursmodellen, tilrettelegging og bruk av egnet materiell.

Det gjenstår også å få laget en brosjyre for spredning av informasjon, både om den nye kursmodellen og om egnet materiell til bruk i NMT.

Dersom kursmodellen skal brukes til andre grupper, eventuelt videreutvikles til et ”Kursholderkurs”, må det gjøres et utviklingsarbeid i forhold til dette også.

Prosjektgruppen håper også at andre kompetansesenter vil finne kursmodellen så interessant, at de vil ønske å prøve disse ut / tilpasse modellen til sine brukere.

Referanser / Litteratur

www.deafnet.no

www.erher.no

www.mamut.no/moller

www.statped.no/moller: Basiskunnskap hørsel

www.tegnordbok.no

Vedlegg:

Vedlegg 1: Brev til styrere / rektorer

Til styrere i barnehagene
Til rektorer / virksomhetsledere i skolene

Heimdal 1. september 2008

Spørreundersøkelse angående erfaringer med bruk av Norsk med tegnstøtte (NMT) i kommunikasjon med barn med nedsatt hørsel.

Møller kompetansesenter fikk i november 2007 tildelt midler fra Stiftelsen Helse og Rehabilitering til et prosjekt, kalt ” **Kartlegging av erfaringer med bruk av norsk med tegnstøtte i kommunikasjon med hørselshemmede barn**”.

Dette er et 2-årig prosjekt, som har som mål å kartlegge og innhente erfaringer som det pedagogiske personalet har gjort seg med bruk av norsk med tegnstøtte (NMT) i kommunikasjonen med barn med nedsatt hørsel i førskolealder og elever på 1. – 4.trinn i skolen.

Vi regner med å innhente opplysninger fra ca 30 informanter i henholdsvis Sør- og Nord-Trøndelag.

Vedlagt er 3 spørreskjema med frankerte svarkonvolutter som sendes til styrere i 4 barnehager i Sør-Trøndelag og 4 barnehager i Nord-Trøndelag og til rektorer ved 4 skoler i Sør- Trøndelag og 4 skoler i Nord-Trøndelag.

Vi ber dere være så vennlig å distribuere spørreskjemaene til aktuelle personer ved deres barnehage / skole.

På forhånd takk for hjelpen!

Med vennlig hilsen

Anne Karin J. Abkhar
prosjektleder

Randi Bakken
prosjektmedarbeider

Vedlegg 2: Forord til spørreskjema

Heimdal 1.september 2008

Til alle informanter

Spørreundersøkelse angående erfaringer med bruk av Norsk med tegnstøtte (NMT) i kommunikasjon med barn med nedsatt hørsel.

Møller kompetansesenter fikk i november 2007 tildelt midler fra Stiftelsen Helse og Rehabilitering til et prosjekt, kalt ” **Kartlegging av erfaringer med bruk av norsk med tegnstøtte i kommunikasjon med hørselshemmede barn**”.

Dette er et 2-årig prosjekt, som har som mål å kartlegge og innhente erfaringer som det pedagogiske personalet har gjort seg med bruk av norsk med tegnstøtte (NMT) i kommunikasjonen med barn med nedsatt hørsel i førskolealder og elever på 1. – 4.trinn i skolen.

Vi regner med å innhente opplysninger fra ca 30 informanter i henholdsvis Sør- og Nord-Trøndelag.

Vedlagt er 3 spørreskjema med frankerte svarkonvolutter som sendes til styrere i 4 barnehager i Sør-Trøndelag og 4 barnehager i Nord-Trøndelag og til rektorer ved 4 skoler i Sør- Trøndelag og 4 skoler i Nord-Trøndelag.

Vi vil i tillegg til spørreundersøkelsen også gjennomføre en samtale / intervju med 8 – 10 av disse informantene.

Prosjektet har også som delmål og innhente data mht hvilke erfaringer våre interne kursholdere i NMT har gjort seg.

Møller kompetansesenter gir helårs – og deltids – skoleopplæring til elever som har rettigheter etter opplæringsloven § 2.6, dvs rettigheter som er knyttet til undervisning i og på tegnspråk, og elever som har rettigheter etter § 5.1, som er knyttet opp mot retten til spesialundervisning. Det er nå mest vanlig at foreldre velger å la sitt barn få sitt undervisningstilbud på barnets hjemmeskole.

Møller kompetansesenter har i mange år gjennomført ulike typer kurs i norsk med tegnstøtte (NMT) til pedagoger som er ansatt i barnehager og skoler.

For bedre å kunne både dokumentere og videreutvikle dette tjenestetilbudet, er det nødvendig å foreta en datainnsamling som gjelder erfaringer fra pedagogisk personale som bruker kommunikasjonsformen, samt innhente data som dokumenterer de erfaringer som kursholdere i norsk med tegnstøtte (NMT) har gjort seg.

På bakgrunn av innhentet data, skal det utarbeides en enhetlig plan og kursmodell for denne opplæringen.

Det vil eventuelt i neste fase utvikles eget kursmateriell til bruk i denne opplæringen.

Det er pr. i dag ikke gjort noen undersøkelse når det gjelder de erfaringene pedagogisk personale har gjort seg i bruk av NMT i kommunikasjonen med barn med hørselstap. Det vil derfor være viktig å få dokumenter disse erfaringene, for å kunne utvikle et bedre kurstilbud ved senteret.

Et forbedret kurstilbud vil bidra til øket kompetanse hos det pedagogisk personalet når det gjelder bruken av NMT i kommunikasjon / opplæring av disse barna.

Hvis det ønskes mer informasjon om prosjektet vårt, så vær vennlig å ta kontakt med:

Prosjektleder Anne Karin J. Abkhar, tlf. 72 59 65 31, e-post: anne.karin.abkhar@statped.no

Prosjektmedarbeider Randi Bakken, tlf. 72 59 65 42, e-post: randi.bakken@statped.no

Vi håper dere kan avsette tid til å fylle ut skjemaet.

Svarfrist: 1. oktober 2008

På forhånd takk for hjelpen!

Med vennlig hilsen

Anne Karin J. Abkhar

Randi Bakken

6. Type hørselstap: Ensidig tap   .....
- Tosidig tap   .....
- Vet ikke   .....
-
7. Bruker barnet høreapparat? Ja   .....
- Nei   .....
- Cochleaimplantat   .....
-
8. Har barnet tilleggsvansker? Ja   .....
- I tilfelle hvilke?   .....
- Nei   .....
-
9. Barnets 1. språk: Norsk   .....
- Tegnspråk   .....
-
10. Barnegruppens / klassens størrelse: ..... barn/ elever

Del 2: Praktisk bruk av NMT:

1. Hvilke andre voksne bruker NMT i kommunikasjonen med barnet?

.....
.....

2. Har disse fått opplæring i NMT?   Ja   .....
    Nei   .....
    Vet ikke   .....

3. Hvis ja, hva slags opplæring og hvor mye?

.....
.....

4. I hvilke situasjoner brukes NMT?

.....
.....

5. Hvilke fordeler opplever du ved å bruke NMT til barnet / eleven?

.....
.....

6. Opplever du at barnet har nytte av denne kommunikasjonsformen?

.....
.....

7. Hvis ja, hvordan observerer du dette?

.....
.....

8. Hva kan være til hinder for bruken av denne kommunikasjonsformen?

.....
.....

9. Har du fått opplæring i tegnspråk? Ja .....
Nei .....

10. Hvis ja, i hvilket omfang?

.....
.....

11. Hvilken nytte har du hatt av din tegnspråkkompetanse når du bruker NMT?

.....
.....
.....

Del 3: Kompetanseheving / materiell:

1. Hvordan har du fått kompetanseheving / kursing i NMT?

.....
.....

2. Hva savner du når det gjelder kompetanseheving på dette området?

.....
.....

3. Hvilke rammebetingelser (for eksempel nedsatt lesetid, permisjon med lønn, avspasering osv.) har du til forberedelse og kompetanseheving på dette området?

.....
.....

4. Hvordan ønsker du at kompetansehevingen på dette området skulle vært?

.....
.....

5. Hvilket materiell bruker du?

.....
.....

6. Hvordan fant du materiellet du bruker?

.....
.....

7. Hvordan er tilgangen på materiell? (Innkjøp/ webressurser og lignende)

.....
.....

8. Er du fornøyd med det materiellet som finnes?

.....
.....

9. Hva savner du mht materiell?

.....
.....

Del 4: Barn / elever og nettverk

1. Får det hørselshemmede barnet opplæring i NMT? Ja .....
Nei .....
2. Hvis ja, hvordan har opplæringen foregått og hvem har vært ansvarlig for den?
.....
.....
3. Bruker de andre barna / elevene NMT? Ja .....
Nei .....
4. Hvis ja, hvem og i hvilke situasjoner?
.....
.....
5. Hvilken opplæring har de andre barna fått?
.....
.....
6. Vet du om NMT brukes i hjemmet? Ja .....
Nei .....
7. Hvis ja, vet du hvor de har fått sin opplæring/kunnskap om kommunikasjonsmetoden?
.....
.....
8. Har nettverket rundt barnet fått opplæring? Ja .....
Nei .....
9. Hvis ja, vet du hvor de har fått sin opplæring / kunnskap om kommunikasjonsmetoden?
.....
.....

Del 5: Andre kommentarer og innspill

Her kan du fritt komme med kommentarer og innspill som vi kan ha nytte av i prosjektet vårt.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Hvis du har spørsmål i forbindelse med denne spørreundersøkelsen, så vær vennlig å ta kontakt med:

Prosjektleder Anne Karin J. Abkhar, tlf. 72 59 65 31, e-post: anne.karin.abkhar@statped.no

Prosjektmedarbeider Randi Bakken, tlf 72 59 65 42, e-post: randi.bakken@statped.no

Svarfristen er 1. oktober 2008.

Takk for hjelpen!

Anne Karin J. Abkhar

Randi Bakken

Vedlegg 4: Plan for kurs i NMT, førskolealder

Plan for kurs i NMT FØRSKOLEALDER

HØST

Modul 1	1. dag	2.dag
1.time	Hva er NMT? Grunnleggende teori: <ul style="list-style-type: none"> - Tegn som støtte til munnnavlesning - Visuell kommunikasjon	Repetisjon fra 1. dag
2. time	Naturlige tegn <ul style="list-style-type: none"> - påpekende - illustrerende - omrissende/ ikoniske - funksjonstegn <u>Materiell:</u> ”Tegnstart 2”: Test det ikoniske: enkelttegn og setninger ”Teori” om ikoniske tegn	Erfaringsutveksling <ul style="list-style-type: none"> -Når brukes NMT? -Hvordan skape/ legge til rette for gode kommunikasjonssituasjoner? - Hvordan fungerer NMT i kommunikasjonen?
3.time	Håndalfabet A4- utgave av alfabetet + lommeutgaven <u>Materiell:</u> ”Tegnstart 1”: alfabetet alfabet – test	Farger <u>Materiell:</u> Oversikt m/ fargetegn
4.time	Persontegn <u>Materiell:</u> ”Tegnstart 2”: ”teori” om persontegn Test 1 og 2: Persontegn -Opprinnelsen til ulike navnetegn <u>Sang:</u> ”Navnesangen”	Klær <u>Materiell:</u> Oversikt m/ tegn for klær ”Tegnstart 2”: klær og farger ”Hvem tenker jeg på”: beskrive klær & farger en person har på seg, de andre skal gjette hvem jeg tenker på. <u>Sang:</u> ”Se min kjole”
5.time	Familietegn <u>Materiell:</u> 2 oversikter m/ familietegn ”Tegnstart 2”: Familien	På badet <u>Materiell:</u> Oversikt m/ aktuelle tegn

VÅR

Modul 2	1. dag	2.dag
1.time	Erfaringsutveksling -Praktisk bruk av NMT siden sist? - I hvilke situasjoner brukes NMT? - Hvordan har kommunikasjonen fungert? - Vedlikehold og utvikling av tegnforråd?	Repetisjon fra 1.dag
2.time	Repetisjon fra modul 1	Tid og tidslinjer - først / så - før / etter - i dag – i går – i morgen Litt teori knyttet til tidslinjer
3.time	Leker og dyr <u>Materiell:</u>	Følelser Plansje m/ ulike ansiktsuttrykk Oversikt m/ aktuelle tegn
4.time	Oversikter m/ aktuelle tegn Diverse kosedyr	Kjøkken og mat Oversikter m/ aktuelle tegn
5.time	Cd- rom: Molly <u>Sanger:</u> ”Bæ bæ lille lam” ” Elefantmarsjen” ” Fløy en liten Blåfugl”	Vår Oversikt m/ aktuelle tegn <u>Sanger:</u> ”Blomster små” ”Kom mai du skjønne milde”

VÅR

Modul 3	1. dag	2.dag
1.time	Erfaringsutveksling	Repetisjon fra 1. dag
2.time	Repetisjon fra modul 2	Høytider Oversikt m/ aktuelle tegn
3.time	Tid og tidslinjer Oversikter m/ ukedager/ månedener/ årstider <u>Sanger:</u> ”Sang om dagene” ”God morgen alle sammen”	Fødselsdag Oversikt m/ aktuelle tegn
4.time	Tall Oversikt m/ tegn for tall Tall knyttet til alder og fødselsdag <u>Materiell:</u> Diverse telleregler	Sommer Oversikt m/ aktuelle tegn <u>Sang:</u> ”Sommersang”
5.time	Vise materiell og nettsteder	Oppsummering / veien videre

Vedlegg 5: Rammeplan for kurs i NMT, skolealder

Rammeplan for kurs i NMT SKOLEALDER

Boka "La hendene snakke" er tenkt brukt som kursmaterieill

HØST

Modul 1	1. dag	2.dag
1.time	Repetisjon fra moduler i førskolealder Hva er NMT? <ul style="list-style-type: none"> - Prinsipper for visuell kommunikasjon - Språk og språkkoder Repetisjon: <ul style="list-style-type: none"> - Dager og årstider - Måneder Erfaringsutveksling <ul style="list-style-type: none"> -Når brukes NMT? -Hvordan skape/ legge til rette for gode kommunikasjonssituasjoner? - Hvordan fungerer NMT i kommunikasjonen?	Repetisjon fra 1. dag Informasjon om materieill og nettsteder
2. time	<u>Fra boka "La hendene snakke"</u> <ul style="list-style-type: none"> - Skolevei s. 8 - Skole s. 10 - Ringe inn s. 12 - Klasserommet s. 14	Forts. fra boka: <u>Samfunnsfag:</u> <ul style="list-style-type: none"> - Historie s. 62 - Samfunnskunnskap s. 64 - Geografi s. 66
3.time	Forts. fra boka: <ul style="list-style-type: none"> - Klassen s. 16 - Konferanse s. 18 - Pause s. 20 - Erting er ikke gøy s. 22 - Hos skolelegen s. 24	<u>Naturfag:</u> <ul style="list-style-type: none"> - Mangfold i naturen s. 74 - Kropp og helse s. 80 <u>KRL:</u> <ul style="list-style-type: none"> - Kristendom s. 40
4.time	Forts. fra boka: <u>Skolefag</u> <u>Norsk:</u> Lytte og tale s.26 Skrive og lese s. 28 <u>Matematikk:</u> Målinger s. 56 Tall og tegn s. 58 Mer om tall s. 60	<ul style="list-style-type: none"> - Data s. 118 - TV s. 120 - Mobil s. 122 - Høytider s. 142

	Rom og form s. 61 <u>Repetisjon:</u> Tall og klokka		
5.time	Fag og timeplan Spørreord	<u>Tidlig høst:</u> - Fotball s. 126 - Trim og trening s.128 - Friluftsliv s. 132	<u>Sen høst:</u> -Langrenn s. 158 - Alpint s. 160 - På isen s. 162

VÅR

Modul 2	1. dag	2.dag
1.time	Erfaringsutveksling -Praktisk bruk av NMT siden sist? - I hvilke situasjoner brukes NMT? - Hvordan har kommunikasjonen fungert? - Vedlikehold og utvikling av tegnforråd? Repetisjon fra modul 1	Repetisjon fra 1.dag
2.time	<u>Kunst og håndverk:</u> - Kunst og håndverk s. 70 - Skulptur s. 72 - Arkitektur s. 73 <u>Mat og helse:</u> -Heimkunnskap s. 82 - Pizza s. 83	- Slekt og venner s. 102 - Lesning s. 108 - Bøker s. 110 - Musikk s. 112
3. time	- Engelsk s. 84 - Musikk s. 85	- Noe å samle på s. 113 - Håndarbeid s. 114 - Forming s. 115 - Kjæledyr s. 116
4. time	- Kroppsøving s. 86 - Klasse – og elevrådsarbeid s. 88	- Korps og kor s. 138 - På kino s. 154
5. time	- Hverdag s. 92 - Huset s. 94 - Inne s. 100	- Fri s. 166 - Reisemål s. 168 - Symboler s. 174 Oppsummering/evaluering